

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΜΑΡΙΝΟΣ ΦΑΛΙΕΡΟΣ

Α. ΓΕΝΙΚΑ

Είναι γνωστόν ὅτι κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους ἡ λυρική ποίησις ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρξεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας πτωχή εἰς ποσότητα καὶ ἀσήμαντος εἰς ἀξίαν. Ἐν ἐξαιρέσει τις τὸ εἰδύλλιον τῆς «Βοσκοπούλλας», τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐρωτικὸν ἀλφάβητον» πλήρη ποιητικῆς χάριτος δημοτικοφανῆ ποιήματα, ὡς καὶ τὰ «Ἐρωτικὰ κυπριακὰ ποιήματα», ἐλάχιστα ἀπομένουσι τὰ καθαῶς λυρικά στιχουργήματα, τὰ ὅποια δύνανται κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην νὰ διεκδικήσουν τὸν τίτλον τοῦ ἔργου τέχνης. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρόκειται περὶ στυλιστικῶν διασμάτων μικροῦ ἐνδιαφέροντος, ὀφειλομένων εἰς τὸν κάλαμὸν ἀμοίρων ποιητικῆς τέχνης στιχουργῶν.

Ἡ κρατοῦσα τότε γενικωτέρα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις καὶ ἡ ἔλλειψις πάσης σοβαρᾶς πνευματικῆς κινήσεως δὲν παρεῖχον πρόσφορον ἔδαφος διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ προαγωγὴν τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Κρήτῃ, ἔνθα ἡ ἐπικὴ καὶ δραματικὴ ποίησις ἠδυνήθη νὰ σημειώσῃ ἱκανοποιητικὴν ἐξέλιξιν καὶ νὰ ἀναδείξῃ ἔργα, οἷα ὁ Ἐρωτόκριτος, ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραίμ, ἡ Ἐρωφίλη, ὁ Γόπαρις καὶ ἄλλα, ἡ λυρική ποίησις δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ εἰμὴ στιχουργήματα μειωτάτης λογοτεχνικῆς ἀξίας¹.

Μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι ἐν τούτοις ἰδιαιτέρας μνείας ἀξίος ὁ Κρήτης Μαρῖνος Φαλιέρος, ὅστις, καίτοι καθ' ὅλην τὴν ζωὴν αὐτοῦ παρέμεινε μειωτάτος στιχοπλόκος, ὅμως συστηματικώτερόν πως ἐκαλλιέργησε τὴν ποίησιν, δεδομένου ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν τέσσαρα μακρὰ ποιήματα, δὲν ἀποκλείεται δὲ ἡ περαιτέρω ἔρευνα νὰ φέρῃ βραδύτερον καὶ ἄλλα εἰς φῶς. Εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ πλεῖστοι συγγραφεῖς εἶναι γνωστοὶ ἐξ ἐνὸς μόνον ἢ δύο στιχουργημάτων, ἡ περίπτωσις τοῦ Φαλιέρου ἀποτελεῖ ἀσυνήθη ἐξαίρεσιν, ὥστε νὰ μὴ κριθῆ ἄστοχος ὁ ἐκτενέστερος περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔργου του λόγος.

Μέχρι πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν, ἡ περὶ τὸν Φαλιέρον βιβλιογραφία ἦτο πενιχρά, καὶ μᾶλλον περιορισμένη αἰ περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔρ-

¹) Βλ. προχείρως Ἡ. Βουτιερίδου, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων, Ἀθήναι 1927, τόμ. Β', σελ. 49 ἐπ.

γού αὐτοῦ γνώσεις². Ἐκ τῶν ποιημάτων του ἦσαν γνωστὰ τρία³, ἐξ ὧν μόνον τὸ ἓν εἶχεν ἐκδοθῆ⁴, τὰ δὲ λοιπὰ παρέμενον ἀνέκδοτα ἢ ἐντελῶς ἄγνωστα⁵.

Ἀσχοληθέντες εἰδικώτερον μὲ τὸν ποιητὴν τοῦτον, παρέχομεν κατωτέρω α) ὅσας ἠδυνήθημεν περὶ αὐτοῦ νὰ συγκεντρώσωμεν πληροφορίας καὶ β) κριτικὴν ἐκδοσὶν τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ ἔργου.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΥΤΟΥ

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ Μαρίνος Φαλιέρος, ἀκμάσας τὸν 16ον αἰῶνα καὶ μιμούμενος τὸ παράδειγμα πολλῶν συγχρόνων του στιχουργῶν, ἔγραψεν ἔργα κυρίως ἐρωτικοῦ καὶ ἠθικο-διδασκτικοῦ περιεχομένου, μὴ δυνηθεὶς νὰ διακριθῆ ἐπὶ πρωτοτυπία, ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ τελειότητι τοῦ μέτρου καὶ τῆς γλώσσης.

Περὶ τοῦ προσώπου του ἐξεφράσθησαν διάφοροι γνῶμαι, οὐδεμία ὅμως ἐξ αὐτῶν κατέληξεν εἰς ἀναμφισβήτητον συμπέρασμα, καθότι ἐλλείπουσιν ἄμεσοι πληροφοροὶ καὶ ἀκριβεῖς μαρτυραὶ περὶ αὐτοῦ. Ἀναπόδεκτος καὶ καθ' ὅλα ἀβάσιμος εἶναι ἡ ὑπόθεσις περὶ ταυτότητος τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ὁμωνύμου γνωστοῦ δόγη τῆς Ἑνετίας⁶, καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἰδίᾳ δέ, διότι ὁ τελευταῖος οὗτος ἐφονεύθη τῷ 1335, ἐνῶ τὰ ἐν λόγῳ στιχουργήματα ἀνήκουσιν εἰς χρόνους πολὺ μεταγενεστέρους. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Λεγκράν βεβαίωσις περὶ συγγρα-

²) Βλ. ἰδίᾳ J. Schmitt, Ποίημα ἀνέκδοτο τοῦ Μαρίνου Φαλιέρου, «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος» Δ' [1893], σελ. 291-308, K. Krumbacher, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας (ἐλληνικὴ μετάφρασις Γ. Σωτηριάδου), Ἀθῆναι 1897-1900, τόμ. Γ', σελ. 72. Ἀ. Καμπάνη, Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, ἔκδ. δ', Ἀθῆναι 1935, σελ. 30 ἐπ. Ἡ. Βουτιερίδου, ἐνθ' ἀν., Β', 66-71, ὡς καὶ τὰς κατωτέρω, ἐν σημ. 5, σημειουμένας μελέτας ἡμῶν.

³) Τὰ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον», «Ἱστορία καὶ ὄνειρον», «Ρίμα παρηγορητικὴ».

⁴) J. Schmitt, ἐνθ. ἀν., ὅπου δημοσιεύεται τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον».

⁵) Τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ Φαλιέρου ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὰς κατωτέρω μελέτας ἡμῶν: α) Ἀνέκδοτον ποίημα τοῦ εὐγενεστάτου ἀρχοντος μισέρ Μαρή Φαλιέρου, «Ἐπιθεώρησις», τομ. Γ' (1940), σελ. 13-30 (πρόκειται περὶ τῶν Λόγων διδασκτικῶν), β) Ποίημα παραινετικὸν Μαρίνου Φαλιέρου, αὐτόθι Γ' (1940), 149-166 (πρόκειται περὶ τῆς Ρίμας παρηγορητικῆς), γ) Ἱστορία καὶ ὄνειρο τοῦ Φαλιέρου, αὐτόθι Γ' (1940), 311-320 καὶ 373-385. Εἰς τὴν ἐκδοσὶν, δυστυχῶς, παρεισέφεραν πολλὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα, διότι, ἐνεκὸν εἰδικῶν τεχνικῶν λόγων, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διορθώσωμεν τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια, στοιχειοθετηθέντα ὑπὸ τυπογράφων ἀγνοούντων τελείως τὴν ἐλληνικὴν.

⁶) É. Legrand, Bibliographie Hellénique I, 267-268 (n. 113) ὡς καὶ J. Schmitt, ἐνθ. ἀν., 294.

φῆς ποιημάτων εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ δόγη Μαρίνου Φαλιέρου ἔδεν φαίνεται σοβαρά, ὡς παρφήρησε καὶ ὁ Βουτιερίδης⁸. Ἐξ ἄλλου ἡ τελεία γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς καὶ ὁ καθαρῶς ἑλληνικὸς χαρακτήρ τῶν ποιημάτων ἀποκλείουσι τὴν δυνατότητα τῆς συγγραφῆς αὐτῶν ὑπὸ ξένου στιχουργοῦ.

Ὁ Σμιττ κλίνει νὰ παραδεχθῆ ὅτι πρόκειται περὶ Ἕλληνας, βαπτισθέντος παρὰ τινος εὐγενοῦς Ἐνετοῦ ἀναδόχου, παρὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐδέχθη καὶ τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο ὄνομα⁹, ἐνῶ ὁ Βουτιερίδης φρονεῖ ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ Ἐνετοῦ ἄρχοντος ἐξελληνισθέντος ἢ ὁπωσδήποτε γράψαντος εἰς λαϊκὴν γλῶσσαν¹⁰, ὡς καὶ ἄλλοι εἶχον πράξει τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ ποιητὴς εἶναι Ἕλληνας, γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς ἐν Κρήτῃ—ὡς συμπεραίνεται ἐκ τοῦ ἰδιάζοντος κρητικοῦ ἰδιώματος, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζεται—ἀρχικῆς ὁμοῦς ἐνετικῆς καταγωγῆς, καὶ μάλιστα ἐξ ἀριστοκρατικοῦ οἴκου, ἀφοῦ ὁ ἴδιος προσαγορεύεται εἰς τὰ ἔργα του «εὐγενέστατος, ἄρχων, κύριος»¹¹, «ἀφέντης, μισέρο»¹², «εὐγενέστατος, ἄρχων, μισέρο»¹³. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀνῆκεν εἰς μίαν τῶν οἰκογενειῶν ἐκείνων, αἵτινες, προερχόμενοι ἐξ Ἰταλίας, ἐγκατεστάθησαν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐνετοκρατίας ἐν Κρήτῃ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἐξελληνίσθησαν τελείως καὶ ἠσπασίθησαν τὴν ὀρθοδοξίαν¹⁴. Ὅτι δὲ καὶ ὁ Μαρίνος Φαλιέρος ἦτο ὀρθόδοξος ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν οἱ κάτωθι στίχοι τῶν «Λόγων διδακτικῶν», ἐνθα ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου «ὀρθόδοξος βουλῆ» δὲν φαίνεται τυχαία :

καὶ αὐτὰ τὰ ὀρίζει ἡ ἐκκλησιά, ὅλα νὰ τὰ προσέχη;

ἐκ τὴν ὀρθόδοξον βουλὴν καὶ νόμον μὴν ἀπέχησ' (στ. 19-20).

Τὴν γνώμην ταύτην δὲν δύναται νὰ κλονίσῃ ἡ ἐν τῷ στίχῳ 60 τοῦ αὐτοῦ στιχουργήματος ὁμολογία :

πορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἁγίου Πνευμάτου ὁ στίλος,
ἧτις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῆ ὡς ὑποδηλοῦσα ἐπίδρασιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο διότι ὁ στίχος χωλαίνει μετρικῶς, φαίνεται

⁷) Ἐ. Legrand, ἐνθ. ἀν.

⁸) Ἡ. Βουτιερίδου ἐνθ. ἀν., Β', 70, σημ. 2.

⁹) J. Schmitt, ἐνθ. ἀν., 294.

¹⁰) Ἡ. Βουτιερίδου, ἐνθ. ἀν., Β', 66.

¹¹) Εἰς τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον», βλ. τίτλον.

¹²) Εἰς τὴν «Ρίμαν παρηγορητικὴν», βλ. ἐπίλογον.

¹³) Εἰς τοὺς «Λόγους διδακτικούς», βλ. τίτλον.

¹⁴) Βλ. καὶ «Κατάλογον τῶν κρητικῶν οἴκων Κερκύρας»; «Νέος Ἑλληνομνήμων» Δ', 449-456· ἐν τῇ σελ. 452 ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Falier.

δὲ ὅτι ἡ φράσις «*διὰ τοῦ Υἱοῦ*» εἶναι ἐμβόλιμος, ὀφειλομένη εἰς σφάλμα ἢ ἀνθαίρετον προσθήκην ἀντιγραφέως τινός, τοῦ στίχου ἀποκαθισταμένου ὡς ἑξῆς :

πορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Ἁγίου Πνευμάτου ὁ στυλος.

Περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐποχῆς τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Φαλιέρου, οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῆ μετὰ βεβαιότητος. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔζησε τὸν 16ον αἰῶνα, πρέπει δὲ νὰ εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Δεφαράνα, ἀκμάσαντος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου¹⁵, δεδομένου ὅτι οἱ «*Λόγοι διδακτικοὶ*» τοῦ Φαλιέρου ἀποτελοῦσιν ἀπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «*Λόγοι διδακτικοὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν*» στιχουργήματος τοῦ Δεφαράνα. Βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ποιητὴς ἔζησεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ποίησιν ἀπὸ νεαρῆς ἡλικίας, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν τούτων τῶν ποιημάτων του, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ Φαλιέρου, προκύπτει ὅτι οὗτος ἐγνώριζε τὴν σύγχρονον, ἴσως δὲ καὶ τὴν παλαιότεραν ἠθικο-διδακτικὴν παραγωγὴν, ἀκόμη δὲ καὶ τὰ διάφορα ἐρωτικοῦ περιεχομένου ποιήματα τῶν τελευταίων βυζαντινῶν χρόνων, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ εἶχεν οἰκειότητα καὶ μὲ τὰ ἀνάλογα στιχουργήματα τῆς Ἰταλίας ἂν, ὡς φαίνεται πιθανόν, ὑποστηρίζει δὲ καὶ ὁ Βουτιερίδης¹⁶, ὑπέστη οὗτος τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας¹⁷.

Αἱ ἀνωτέρω πληροφορίες περὶ τοῦ στιχουργοῦ, δὲν εἶναι βεβαίως ἐξαντλητικαί, δύναται ὁμως νὰ θεωρηθῶσι πολύτιμοι καὶ ἱκανοποιητικαί, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι — ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Σμίττ¹⁸ — τῶν περισσοτέρων στιχουργῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἠυίχθησε νὰ σωθῆ μέχρις ἡμῶν οὔτε κἂν αὐτὸ τὸ ὄνομα. Ὅπως δὴποτε, ὡς ἤδη ἐτονίσσαμεν, δὲν πρόκειται περὶ ἀξιολόγου ποιητοῦ, οὔτε τὰ ἔργα του δύναται νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὰ περίφημα ἔργα τῆς κρητικῆς περιόδου, καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ ὡς πρὸς τὴν ποιητικὴν τέχνην. Ὁ Μαρῖνος Φαλιέρος εἶναι ποιητὴς μικρᾶς λογοτεχνικῆς πνοῆς, ἄξιος ὁμως προσοχῆς καὶ μελέτης ἀπὸ φιλολογικῆς ἐπόψεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὸ γλωσσικὸν αὐτοῦ ἐνδιαφέρον καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τὴν συγγένειαν τὴν ὁποίαν παρουσιάζει πρὸς ἄλλα σύγχρονα ἔργα τῆς ἐποχῆς του.

¹⁵) Περὶ τοῦ Μ. Δεφαράνα καὶ τῶν «*Λόγων διδακτικῶν*» βλ. ἰδιαίτερος S. Karaiskakis, Das Lehregedicht *Λόγοι διδακτικοὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν* von Marcos Depharanas, «*Λαογραφικὸν Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας*» ΙΑ', 1, Θεσσαλονίκη 1934, σελ. 1-66.

¹⁶) Ἡ. Βουτιερίδου, ἐνθ. ἀν., Β', 68.

¹⁷) Περὶ τῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τοῦ Φαλιέρου θὰ ἀσχοληθῶμεν βραδύτερον.

¹⁸) J. Schmitt, ἐνθ. ἀν., 294.

2. Τ Ο Ε Ρ Γ Ο Ν

Ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦ Μαρίνου Φαλιέρου εἶναι σήμερον γνωστὰ τέσσαρα στιχουργήματα, τὰ ἑξῆς: α) «Ἐρωτικὸν Ἐνύπνιον», ἀφήγησις ἐρωτικῆς ἱστορίας τοῦ συγγραφέως, καθ' ὕπνον διαδραματιζομένη, β) «Ἱστορία καὶ ὄνειρον τοῦ Φαλιέρου», στιχουργημα ἀνάλογον πρὸς τὸ προηγούμενον, περιγράφον ἐρωτικὴν περιπέτειαν τοῦ συγγραφέως, ἐπίσης καθ' ὕπνον διαδραματιζομένην, γ) «Λόγοι διδακτικοί», ποίημα διδακτικόν, περιέχον νοουθεσίας διὰ τὸν καθημέραν βίον καὶ δ) «Ρίμα παρηγορητικὴ», ποίημα παραινετικὸν πρὸς δεινοπαθοῦντα φίλον, περὶ σωτηρίας τῆς ψυχῆς. Ἡ ἀπόδοσις εἰς τὸν Μαρίνον Φαλιέρον καὶ τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Σταύρωσις τοῦ Κυρίου Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» γνωστοῦ στιχουργήματος στερεῖται σοβαρῶν βάσεων, ὡς παρατήρησαν ἤδη ὁ Λεγκράν¹⁹ καὶ ὁ Βουτιεριδης²⁰.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω στιχουργημάτων τοῦ Φαλιέρου ἡ «Ἱστορία καὶ ὄνειρον» φέρει τίτλον, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως ἢ ἀντιγραφῆς τινὸς ἀναγραφέντα, ἐνῶ τὰ λοιπὰ τρία παρεδόθησαν ἄνευ τίτλου, τοὺς δὲ τίτλους ἀνεγράψαμεν ἡμεῖς πρὸς διάκρισιν ἀπ' ἀλλήλων, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸ περιεχόμενον· ἐξ αὐτῶν δὲ μόνον τὸ «Ἐρωτικὸν Ἐνύπνιον» εἶχε πρὸ ἐτῶν δημοσιευθῆ ὑπὸ τοῦ Σμίττ²¹, ἐνῶ τὰ λοιπὰ εἶχον παραμείνει ἐπὶ μακρὸν ἀνέκδοτα ἢ παντελῶς ἄγνωστα, καὶ μόλις ἐσχάτως εἶδον τὸ φῶς εἰς πρόχειρον ἔκδοσιν²².

Τὰ στιχουργήματα τοῦ Φαλιέρου ἐγράφησαν ἀναμφιβόλως εἰς διαφόρους ἐποχάς. Τὰ δύο ἐρωτικοῦ περιεχομένου ποιητικὰ ἐνύπνια αὐτοῦ μᾶς ἐπιτρέπουσι νὰ εικάσωμεν ὅτι ἐγράφησαν κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν τοῦ ποιητοῦ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος εἰς τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον» γράφων:

*διμέ, ψυχὴ μου, τί ἔν' τὸ λές, τί ἔν' τὸ γλυκὸν μανιᾶτο,
τὴν προθυμίαν τῆς νιότης μου μόλῃς νὰ βάλω κάτω (στ. 55-56).*

Ἐπειδὴ δὲ ἡ «Ἱστορία καὶ ὄνειρον» ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ συνέχειαν τοῦ «Ἐρωτικοῦ Ἐνυπνίου», μὲ ἐκτενεστέραν ἀνάπτυξιν τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ θέματος, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι προγενέστερον τοῦ πρώτου. Ὁ ἴδιος ὁ Φαλιέρος μᾶς πληροφορεῖ ἐξ ἄλλου εἰς τὸν ἐπίλογον τῆς «Ρίμας παρηγορητικῆς», ὅτι ἔγραψε τὸ στιχουργημα τοῦτο εἰς ὄριμον πλέον ἡλικίαν:

*ὡς ἐδεπὰ ἐτελειώθηκεν ἡ ρίμα τοῦ Φαλιέρου
τ' ἀφέντη, τοῦ μισερ Μαρη, τοῦ παλαιοῦ, τοῦ γέρον (στ. 339-340)²³.*

¹⁹) É. Legrand, ἐνθ. ἀν., II, 267-268 (n. 113).

²⁰) Ἡ. Βουτιεριδου, ἐνθ. ἀν., Β', 70, σημ. 2.

²¹) J. Schmitt, ἐνθ. ἀν.

²²) Βλ. σημείωσιν ἀριθ. 5.

²³) Ἀγνοοῦμεν ἂν τὸ εἰς τὸ τέλος τῶν «Λόγων διδακτικῶν» ἀναγραφόμενον

Ἐπομένως δυνάμεθα τώρα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῶν τεσσάρων στιχουργημάτων τοῦ Φαλιέρου. Ἐν πρώτοις, νέος ἀκόμη, ἔγραψε τὰ δύο ἐρωτικὰ ποιήματα, ἦτοι τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον» καὶ τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον», βραδύτερον δέ, μετὰ τινα ἔτη, τὰ δύο ἠθικο-διδασκτικὰ στιχουργήματα, ἴσως πρῶτον τοὺς «Λόγους διδασκτικούς»—κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Δεφαράνα—καὶ κατόπιν τὴν «Ρίμαν παρηγορητικὴν». Ὁ ποιητὴς μας εἰς τὴν νεότητά του ἠσχολήθη μὲ ἐλαφρὰ ἐρωτικὰ θέματα, ἐφ' ὅσον ὅμως τὰ ἔτη παρήρχοντο, περισσότερο τῶν προσκαίρων καὶ ἐπιγείων, ἤρχισαν νὰ ἀπασχολῶσιν αὐτὸν τὰ μεταφυσικὰ θέματα καὶ ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς. Ἄν μετεβλήθησαν ἐν τούτοις αἱ ψυχικαὶ αὐτοῦ διαθέσεις, οὐδόλως ἠλλάξεν ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ ἰκανότης! Παρέμεινε πάντοτε ὁ αὐτὸς μέτριος, μετριώτατος ποιητὴς, χωρὶς οὐδεμίαν τεχνικὴν ἢ γλωσσικὴν ἐξέλιξιν²⁴.

Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Φαλιέρου δύο, ἦτοι τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον» καὶ ἡ «Ἱστορία καὶ ὄνειρον», εἶναι διαλογικά. Ὁ ποιητὴς παρουσιάζει διαλεγόμενους εἰς μὲν τὸ πρῶτον τὸν ποιητὴν, τὴν ποθητὴν τῆς καρδίας του, τὸν ἔρωτα καὶ τὴν μοῖραν, εἰς δὲ τὸ δεύτερον τὰ αὐτὰ πρόσωπα, μὲ μικρὰν μεταβολὴν τῶν ὀνομάτων, ἦτοι τὸν ποιητὴν, τὴν μοῖραν, τὴν Ἀθούσαν καὶ τὴν Ποιθούλαν (ἔρωτα). Εἰς τὰ ἄλλα δύο ὁ ποιητὴς, μονολογῶν, παρέχει νοουθεσίας καὶ χρησίμους εἰς τὴν ζωὴν συμβουλὰς. Ἀκολουθῶν δὲ τὴν εὐρέως παρὰ τοῖς συγχρόνοις του διαδεδομένην συνήθειαν, ὁ Φαλιέρος γράφει τὰ τρία ποιήματά του, τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον», τὴν «Ρίμαν παρηγορητικὴν» καὶ τοὺς «Λόγους διδασκτικούς», ἀπευθυνόμενος δῆθεν πρὸς γνωστὸν καὶ ὀρισμένον πρόσωπον ἢ συγγενῆ, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ παρηγορήσῃ ἢ νοουθετήσῃ αὐτόν. Οὕτως ὡς ἐξῆς ἀρχίζει τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον» :

*φίλε, τὸ σπλάχνος τὸ πολὺ, τὸ ἔχομε, μὲ βιάζει
νὰ γράψω πρὸς ἐσὲν γραφὴ, πονετικὴ νὰ μοιάζῃ.*

Ἡ «Ρίμα παρηγορητικὴ» ἀρχεται ὡς ἀκολούθως:

*ἀγαπημένε μου ἀδελφέ, γλυκώτατό μου ταίρι
εὐρίσκω ἀπὴν σὲ πλήγωσε τῆς θλίψεως τὸ μαχαίρι....
λοιπὸν ἐβάλλθην πρὸς ἐσὲν τὸ ποθητό μου φίλο
μὲ τῆς γραφῆς τὸ πρόσωπον προθυμερῶς νὰ στείλω.*

τοῦτο δίστιχον εἶναι τοῦ συγγραφέως ἢ ἂν ὀφείλεται εἰς τινα ἀντιγραφέα τοῦ στιχουργήματος. Πάντως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν μεταβάλλεται ἡ ἀξία τῆς μαρτυρίας.

²⁴) Τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦσι τὴν πλέον λογικὴν ὑπόθεσιν, δὲν ἀποκλείεται ὅμως ἡ γλωσσικὴ μελέτη ἢ ἄλλα στοιχεῖα νὰ ἀποδείξωσι διάφορον τὴν σειρὰν τῶν ποιημάτων.

Τέλος οἱ «Λόγοι διδακτικοί» φέρονται ὡς ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ στιχουργοῦ, ὅστις παρακαλεῖ τὴν Ἀγίαν Τριάδα,

*διὰ νὰ μοῦ δώσῃ χάριτα ἔς τὸ νοῦ καὶ εἰς τὸ κοντύλι
νὰ γράψω καὶ νὰ δηγηθῶ μὲ τὰ ἴδια μου τὰ χεῖλη·
ὅτι τὸν μοναχὸν υἱὸν καὶ ἀκριβὸν τὸν ἔχω
νὰ βάλω εἰς στρατὴν ἀρετῆς βούλομαι καὶ ξετροέχω.*

Ἄλλ' ὁ τρόπος οὗτος δὲν ἀποτελεῖ εἰμὴ μόνον ποιητικὸν σχῆμα, ἰδιαιτέρως προσφιλὲς εἰς τὸν ποιητὴν μας, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα, δεδομένου ὅτι, ὡς ἐξάγεται, ὁ Φαλιέρος δὲν γράφει τὰ ποιήματά του πρὸς ὠρισμένον πρόσωπον, ἀλλ' ἀπευθύνεται γενικώτερον πρὸς πάντα ἀναγνώστην. Οὕτως ἡ πληροφορία ὅτι γράφει τοὺς «Λόγους διδακτικούς» πρὸς τὸν υἱὸν του, δὲν εἶναι εἰμὴ ἀπλῆ κατὰ λέξιν ἐπανάληψις—ὡς καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στιχουργήματος—ἀναλόγων στίχων τῶν «Λόγων διδακτικῶν τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν» τοῦ Δεφαράνα²⁵. Ὁμοίως τὸ προτασσόμενον δίστιχον εἰς τὸν Ἀμβροσιανὸν κώδικα τῆς «Ρίμας παρηγορητικῆς»:

*μὴ μὲ κατηγορήσετε γιατί σ ἄς τ' ὀρμηνεύγω,
ἀφῆν ἐμπῆκα ἔς τὸ χορὸ χρειά μῶναι νὰ χορεύγω²⁶*

ὡς καὶ ὁ εἰς τὸ αὐτὸ χειρόγραφον ἀπαντῶμενος ἐπίλογος:

*ὡς ἐδεπὰ ἐτελειώθηκεν ἡ ῥίμα τοῦ Φαλιέρου,
τ' ἀφέντη, τοῦ μισέρο Μαροῦ, τοῦ παλαιοῦ, τοῦ γέρου,*

πεῖθουσιν ὅτι ὁ στιχουργὸς δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ ὠρισμένον φίλον, ἀλλ' ὅτι αἱ συμβουλαί του ἔχουσιν ἀπρόσωπον χαρακτῆρα. Τὸ αὐτὸ δὲ πρέπει νὰ λεχθῆ καὶ διὰ τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον», εἰς τὸν ἐπίλογον τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς δὲν ὀμιλεῖ πλέον—ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ—εἰς ἐνικὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' εἰς τὸν πληθυντικόν, ἀπευθυνόμενος ἀπροσώπως:

*λοιπὸν τὸ ῥῆγα τὸν φορικτὸν ἔρωτα νὰ τιμοῦμε
κι ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σ ἄς πῶ ἔς τὴ ῥίμα πὸν δηγοῦμαι.*

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος εἰς τὸ περιεχόμενον, τὰ στιχουργήματα τοῦ Φαλιέρου διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας, α) τὰ ποιήματα ἐρωτικοῦ περιεχομένου, εἶναι δὲ ταῦτα τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον» καὶ ἡ «Ἱστορία καὶ ὄνειρον», καὶ β) τὰ ποιήματα ἠθικο-διδακτικοῦ περιεχομένου, εἶναι δὲ ταῦτα ἡ «Ρίμα παρηγορητικῆ» καὶ οἱ «Λόγοι διδακτικοί».

²⁵) Οἱ στίχοι τῶν «Λόγων διδακτικῶν» ἔχουν ὡς ἐξῆς:

*διὰ νὰ μοῦ δώκῃ χάριταν εἰς νοῦν καὶ εἰς κοντύλι
νὰ γράψω καὶ νὰ δηγηθῶ μὲ τὰ δικά μου χεῖλη,
ὅτι τὸν μοναχὸν υἱὸν καὶ ἀκριβὸν τὸν ἔχω
νὰ βάλω ἔς στρατὴν· κι' ἀρετὴν βούλομαι καὶ ξετροέχω (στ. 5-8).*

²⁶) Τὸ αὐτὸ δίστιχον ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἄλλων στιχουργημάτων.

Ἄμφότερα τὰ ἐρωτικά ποιήματα εἶναι, ὡς εἵπομεν, συγγενῆ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ περιγράφουν ἀναλόγους ἐρωτικὰς περιπετείας, καθ' ὕπνον διαδραματιζόμενας, μετὰ τῆς ἐκλεκτῆς τῆς καρδίας τοῦ συγγραφέως, παρουσία τῆς μοίρας καὶ τοῦ ἔρωτος. Ἡ καθ' ὕπνον διαδραμάτισις τῆς ὑποθέσεως κατατάσσει τὰ δύο ταῦτα ποιήματα τοῦ Φαλιέρου εἰς τὰ στιχουργήματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὴν γενικὴν ὀνομασίαν τῆς «ὄνειρογραφίας». Τὸ θέμα τοῦτο ἦτο προσφιλὲς εἰς πολλοὺς συγγραφεῖς τῆς τότε ἐποχῆς, οἵτινες, μιμούμενοι συνήθως τὸν Δάντην, ἔγραψαν ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφεται ἢ καθ' ὕπνον κάθοδος εἰς τὸν Κάτω Κόσμον²⁷. Ὁ Φαλιέρος ὅμως, ἀντὶ νὰ κατέλθῃ εἰς τὰ σκοτεινὰ καὶ θλιβερὰ βασίλεια τοῦ Ἄδου, προτιμᾷ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ φωτεινὰ καὶ χαρούμενα βασίλεια τοῦ ἔρωτος.

Ἡ ἠθικο-διδασκτικὴ ποίησις, ἐξ ἄλλου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουσι τὰ ἄλλα στιχουργήματα τοῦ ποιητοῦ μας, ἐκαλλιεργήθη, ὡς γνωστόν, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἰς εὐρυτάτην κλίμακα²⁸. Χαρακτηριστικὸν ὑπόδειγμα εἶναι τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σπανέα²⁹ διδασκτικὸν ποίημα, τὸ ὁποῖον ἐμιμήθησαν βραδύτερον πολλοὶ ἄλλοι ποιηταὶ καὶ κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους, διαμορφωθείσης οὕτω πλουσίας σχετικῆς λογοτεχνικῆς παραδόσεως, καίτοι τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων τούτων, ἔστερημένα οἵασδήποτε λογοτεχνικῆς ἀξίας, δὲν παρουσιάζουν εἰμὴ μόνον φιλολογικὴν καὶ λαογραφικὴν σημασίαν³⁰. Ἐκ τῆς πλουσίας ταύτης παραγωγῆς ἰδιαίτερος ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ Φαλιέρου ὁ Δεφαρά-

²⁷) Βλ. προχείρως Ἡ. Βουτιερίδου, ἐνθ. ἀν., Β', 97-99.

²⁸) Περὶ τῆς ἠθικο-διδασκτικῆς ποιήσεως, ἐκτὸς τοῦ Κρουμπάχερ καὶ τῶν ἄλλων ἱστορικῶν τῆς λογοτεχνίας μας, βλ. καὶ S. Karaiskakis, ἐνθ. ἀν. καὶ τὴν ἐκεῖ ἀναγεγραφομένην σχετικὴν βιβλιογραφίαν.

²⁹) Ἡ περὶ Σπανέα βιβλιογραφία εἶναι πλουσιωτάτη. Ἀναφέρομεν προχείρως: Λ. Μαυροφρύδη, Ἐκλογή μνημείων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1866, σελ. 1-16.—W. Wagner, Carmina Graeca medii aevi, Leipzig 1874, σελ. 1-27.—É. Legrand, Bibliothèque grecque vulgaire, Paris 1880, vol. I, pp. VII-X καὶ 1-16.—F. Hamma, Das Byzantinische Lehrgedicht Spaneas, Wien 1898, σελ. 1-28.—Σ. Λάμπρου, Ἀγιορειτικὰ ἀπόγραφα τοῦ Σπανέα νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενα, ΔΙΕΕ, Ε' (1896), 103-122.—Σ. Λάμπρου, Ὁ Σπανέας τοῦ Βατικανοῦ Παλατινοῦ κώδικος 367, «Νέος Ἑλληνομνήμων», ΙΑ' (1917-1920), 353-374.—N. Banescu, Un fragment inédit du poème à Spaneas, «Recueil d'études dédiées à la mémoire de N. P. Kondakow», Prague 1926, 75-80.—Βλ. ἐπίσης K. Krumbacher, ἐνθ. ἀν., Γ', 35, ἐπ.—Jean Psycharis, Le poème à Spaneas, «Melanges Renier», Paris 1887, σελ. 261-283.—John Schmitt, Ueber den Verfassen des Spaneas, «Byzantinische Zeitschrift», I (1892), 316-332. Διὰ πλείονας εἰδήσεις πβλ. καὶ S. Karaiskakis, ἐνθ. ἀν.

³⁰) Περὶ τῆς μεταβυζαντινῆς ἠθικο-διδασκτικῆς ποιήσεως καὶ τῆς βιβλιογραφίας βλ. S. Karaiskakis, ἐνθ. ἀν.

νας, οἱ «Λόγοι διδακτικοὶ» μάλιστα τοῦ πρώτου ἀποτελοῦσιν ἀπλὴν ἐπανάληψιν ἀποσπασμάτων τοῦ ὁμωνύμου στιχουργήματος τοῦ τελευταίου.

Ἐξ τινὰ σημεῖα δὲν εἶναι ξένη ἐπὶ τὸν ποιητὴν μας καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς λαϊκῆς μούσης, διάφορα δὲ γνωμικὰ καὶ παροιμίαι ἀπαντῶσαι εἰς αὐτὸν μαρτυροῦσι τὴν στενὴν γνωριμίαν του μὲ τὴν δημοτικὴν ποίησιν. Ἡ κατ' ἰδίαν ἐξέτασις τῶν στιχουργημάτων θέλει καλύτερον ἀποδείξει τὰ ἀνωτέρω.

α) ΕΡΩΤΙΚΟΝ ἘΝΥΠΝΙΟΝ

Τὸ στιχουργήμα τοῦτο, συγκείμενον ἐξ 130 ὁμοιοκαταλήκτων δεκαπεντασυλλάβων στίχων, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σμίττ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος τῷ 1892³¹. Ἡ ἔκδοσις ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφου σωζομένου ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Νεαπόλεως καὶ περιλαμβανομένου ἐν τῷ κώδικι III, B, 27, περιέχοντι καὶ ἄλλα στιχουργήματα ποικίλου χαρακτῆρος³². Ὁ ἐκδότης ἐξέδωκε πιστῶς τὸ κείμενον, διορθώσας μόνον τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα καὶ ἐλάχιστά τινὰ σημεῖα, ὅπου τὸ μέτρον ἢ τὸ νόημα ἀπῆτουν τοῦτο³³, προέταξε δὲ ἐκτεταμένην εἰσαγωγὴν περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἔργου καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς συγγενείας αὐτοῦ πρὸς ἄλλα ἀνάλογα στιχουργήματα καὶ δὴ τὸν Βέλθανδρον καὶ Χρυσάντζαν.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου εἶναι ἀπλουστάτη. Ὁ Φαλιέρος ἀφηγεῖται, ὅτι καθ' ἕπνον ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν ἡ νέα, τὴν ὁραίαν περιπαθῶς

³¹) Πβλ. σημείωσιν ἀριθ. 4.

³²) Ἐν τῷ κώδικι περιλαμβάνονται τὰ ἐξῆς κείμενα: «Ἀχιλλεῖς», «Ἱστορία Ἱμπερίου καὶ Μαργαρώνας», «Ἱστορία καὶ ὄνειρον τοῦ Φαλιέρου», «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον» τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, «Ἱστορία Ἀπολλωνίου τοῦ Τυρίου», «Ρίμα παρηγορητικὴ» τοῦ Φαλιέρου, «Διήγησις ἐκ τῶν ἀγίων τόπων τῆς Ἱερουσαλήμ». Διὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ κώδικος πβλ. Σ. Λάμπρου, Ἀχιλλεῖς, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τομ. ΙΕ' (1921), σελ. 368-371.

³³) Ὁ Σμίττ, ἐκδίδων τὸ κείμενον, ὑπέπεσεν εἰς σφάλματά τινὰ, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ σημαντικώτερα: στ. 14, ὁ ἐνεστῶς φορεῖ πρέπει νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ παρατατικοῦ φέρεται, στ. 17, ὁ ἐνεστῶς βασιᾶ πρέπει ἐπίσης ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ παρατατικοῦ βάστα, στ. 20, εἰς τὸν ἀόριστον ἐκάθισαν, διὰ λόγους μετρικούς, ὁ τόνος πρέπει νὰ μετατεθῇ εἰς ἐκαθίσαν, στ. 23-24, τὸ δίστιχον εἶναι τεταραγμένον καὶ χρήζει διορθώσεως, στ. 57, ἀντὶ τοῦ τύπου τῆς ὀριστικῆς ἤξευρε πρέπει νὰ γραφῇ ἤξεῦρε (= ξεῦρε, προστακτικὴ) ὡς ἐκ τῶν συμφραζομένων ἐπιβάλλεται, στ. 61, ἀντὶ σ' ἄλλες γραπτέον σὰ λές (= σὰν λές, ὅπως λές), στ. 107-108, διὰ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν μὲ τὴν λέξιν ἀνοίξης τοῦ στ. 107, ἐν τῷ στ. 108 ἀντὶ θέλεις δείξει γραπτέον θέλεις δείξεις, στ. 109-110 οἱ δύο στίχοι λήγουν ὡς ἐξῆς: καὶ μπαίνει—'τι λάμπει πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ὁμοιοκαταληξίας δεόν νὰ ἀντικατασταθῇ ἐν στ. 109 τὸ καὶ μπαίνει διὰ τοῦ γιὰ νὰ 'μψη ἢ ἐν στ. 110 τὸ 'τι λάμπει διὰ τοῦ λαμπαίνει, στ. 120 ἀντὶ μὴ γὰ γραπτέον μήνα.

ἡγάπα, συνοδευομένη ἀπὸ «ἓνα παιδί μικρούλι», τὸ ὁποῖον «᾽φόρει φτερά χρυσόλαμπρα, ἦτον πολλὰ μορφούλι» καὶ «εἶχε ἔμπρὸς ᾽ς τὰ μάτια του μιὰ μεταξένια σκέπη». Εἶναι ὁ Ἔρωσ, ὅστις, ὑπέικων εἰς ἐπιθυμίαν τῆς νέας, ἐτοιμάζεται νὰ πληγώσῃ διὰ τῶν φαρμακερῶν βελῶν του τὴν καρδίαν τοῦ κοιμωμένου Φαλιέρου. Ὁ ποιητὴς ἀφυπνίζεται ἔντρομος—ἐννοεῖται πάντοτε ἐνῶ διαρκεῖ τὸ ὄνειρον—καὶ ζητεῖ ἐξηγήσεις, παρακαλῶν τὸν Ἔρωτα νὰ μὴ τὸν πληγώσῃ. Ὁ Ἔρωσ τὸν καθησυχάζει καὶ τὸν πληροφορεῖ ὅτι, ὅταν γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος «οἱ Μοῖρες τὸν μοιραίνουσι», χαράσσουσαι μὲ γράμματα ἀνεξίτηλα «τὸ μελλάμενο»²⁴. Τοῦ ἀναγγέλλει ὅτι ἡ συνοδευούσα αὐτὸν νέα, μεταβάσα εἰς τὴν Ἐρωτοκρατίαν ἔμαθε παρὰ τοῦ Πρώτου Ἐρωτος, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεώς της, καθ' ὑπόδειξιν τῆς Μοίρας, ἐγράφη εἰς τὸν «τροχὸν τῆς Ἐρωτιᾶς» νὰ γίνῃ σύζυγος τοῦ Φαλιέρου. Ὁ τελευταῖος, τὸν ὁποῖον ἡ ἀγγελία αὕτη ἐνθουσιάζει, πλησιάζει ἀμέσως τὴν «πολυπόθητή του» καὶ, ἀφοῦ ἄπλωσε «τὸ χεράκι του ᾽ς τὸ ὠριό της τὸ τραχήλι», «ἐσίμωσε τὰ χεῖλη του πρὸς τὰ δικά της χεῖλη». Δυστυχῶς τὴν στιγμὴν ἐκείνην κρούουσι τὴν θύραν, ὃ δὲ ποιητὴς σπεύδει νὰ ἀνοίξῃ. Εἰσέρχεται ἡ Μοῖρα, ἡ ὁποία χαίρει διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο νέων καὶ συγχαίρει αὐτούς. Ἐνῶ ὅμως ὁ Φαλιέρος ἐτοιμάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν νέαν καὶ νὰ συνεχίσῃ τὰς ἐρωτικάς του ἐκδηλώσεις, βέβαιος πλέον περὶ τῆς ἐπιτυχίας του, «ἔκραξε ὁ ἀλέκτορας» καὶ τὸν ἀφύπνισε. Μάτην ζητεῖ νὰ κοιμηθῇ καὶ πάλιν καὶ ἴδῃ τὴν συνέχειαν τῆς ποθητῆς ἱστορίας· διὰ τοῦτο καταφέρεται κατὰ τοῦ πετεινοῦ, ὅστις ὑπῆρξεν αἰτία νὰ διαλυθῇ τὸ γλυκὺ ὄνειρον, ὅμοιον πρὸς τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε ποτὲ ἄλλοτε ἀπολαύσει. Τὸ ὅλον ποίημα τελειώνει μὲ τὴν προτροπὴν νὰ τιμῶμεν τὸν «φρικτὸν Ἔρωτα», ὅστις ῥυθμίζει τὴν τύχην τῶν θνητῶν.

Καίτοι τὸ στιχούργημα δὲν στερεῖται ποιᾶς τινος χάριτος, εἶναι φανερὸν ὅτι ὡς σύνολον παρουσιάζει πολὺ μικρὰν λογοτεχνικὴν ἀξίαν, τὸ δὲ ἀπρόοπτον καὶ ἀπροσδόκητον τέλος τῆς παρεμβολῆς τοῦ πετει-

²⁴) Γράφει σχετικῶς ὁ Σμίττ: «Σὲ τοῦτο τὸ μικρὸ ἐρωτικὸ δράμα εἶναι τὰ δύο κύρια πρόσωπα, ἡ Μοῖρα καὶ ὁ Πρῶτος Ἔρωτας, πού συμφωνοῦν εἰς ὅλα καὶ διευθύνουν τὴν τύχην τῶν ἐρωτευμένων. Ἡ Μοῖρα (καμμιά φορά καὶ οἱ τρεῖς Μοῖρες) καθὼς σαφηνίζεται καὶ στὸ ὡραῖο βιβλίον τοῦ Bernhard Schmidt (Volksleben 211) πλησιάζει τὸν ἄνθρωπον τὴν ὥρα πού γεννιέται καὶ γράφει τὴν τύχην του ᾽ς ἓνα βιβλίον, τὸ βιβλίον τῆς Μοίρας ἢ, καθὼς λέει ὁ Φαλιέρης, στ. 58, τοῦ μοιραίνει τὸ μελλάμενο. Προπάντων ἔχει σημασία γιὰ τὸ θηλυκὸ γένος (B. Schmidt 216), ἀφοῦ τὸνομα τοῦ κοριτσιοῦ, ἅμα γεννιέται, γράφεται μαζί μὲ τὸνομα τοῦ νέου πού μιὰ φορά πρέπει νὰ τὸ πάρῃ, γιὰ γυναῖκα. Ἔτσι ἐξηγεῖται καλὰ ἡ πολὺ στενὴ σχέση πού κρατοῦν στὰ πλάσματά μας οἱ Μοῖρες μὲ τοὺς Ἔρωτες», J. Schmitt, ἐνθ. ἀν., σελ. 294-295.

νοῦ καθιστᾷ τὴν λύσιν γελοίαν καὶ ἀνούσιον. Καὶ ὅμως ἡ λύσις αὕτη θεωρεῖται παρὰ τοῦ ποιητοῦ μας πραγματικὸν εὔρημα, νέος ἀπὸ μηχανῆς θεός, ὥστε προσφεύγει εἰς ἀνάλογον τέχνασμα καὶ εἰς τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον», ὅπου, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὸν πετεινὸν ἀντικαθιστᾷ ψύλλος! Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ποιητικὴ φαντασία τοῦ ποιητοῦ δὲν εἶναι πλουσία οὔτε πολὺ ῥωμαντικὴ.

Ἐκ τῆς φιλολογικῆς ἐπόψεως ἐν τούτοις τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον» δὲν στερεῖται σημασίας, ἰδίᾳ ἂν θελήσωμεν νὰ συγκρίνωμεν τοῦτο πρὸς ἄλλα ἀνάλογα στιχουργήματα, ἑλληνικὰ ἢ ξένα. Οὕτω ὁ Σμίττ παραβάλλει αὐτὸ πρὸς τὸν Βέλθανδρον καὶ Χρυσάντζαν, πρὸς τὸ ὁποῖον εὐρίσκει στενοτάτην συγγένειαν καὶ πολλὰ κοινὰ σημεῖα ἐν τῇ ἀφηγήσει⁸⁵, ἐνῶ ὁ Βουτιερίδης σχετίζει αὐτὸ πρὸς παλαιότερα ἰταλικά ἐρωτικὰ ποιήματα, καὶ δὴ πρὸς τὸ «Documenti d' Amore»⁸⁶. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δάντης δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν ποιητὴν μας, ὡς πιστοποιοῦν στίχοι τινὲς τοῦ Φαλιέρου, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ δαντικὴ ἐπίδρασις καθίσταται φανερά. Οὕτω εἰς τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον» ὁ στίχος 108:

κι ἂν ἦσουν φρόνιμός ποτε τώρα τὸ θέλεις δείξει,

ὅστις ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον» (στίχ. 380), ὁμοιάζει, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Σμίττ⁸⁷, μὲ τὸν ἐξῆς στίχον τοῦ Δάντου (Inf. II, στίχ. 9):

qui si parrà la tua nobilitate.

Ἐπίσης ὁ στίχος 280 τῆς «Ἱστορίας καὶ ὄνειρου»:

κ' ἐγὼ τὴν ὥρᾳ ἐκ τὴν πικριὰν ἔπεσα κ' ἐζαλίστη,

εἶναι ἀπομίμησις τοῦ δαντικοῦ στίχου (Inf. III, στίχ. 136):

*e caldi come l' uom che 'l sonno piglia*⁸⁸.

Καὶ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Φαλιέρου εἶναι τόποι κοινοὶ εἰς τὰ ἐρωτικὰ ποιήματα καὶ τὰς μυθιστορίας τῆς ἐποχῆς, ὡς π.χ. τὸ θέμα τῆς ὄνειροκρατίας, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ, ὡς ἐλέχθη, καὶ εἰς ἄλλα ἔργα καὶ εἰς τὸν Δάντην. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι ἐδῶ ὁ ποιητὴς δὲν κατέρχεται εἰς τὸν Ἄδην, ἀλλὰ μεταβαίνει εἰς συνάντησιν τῆς ἐκλεκτῆς του, ἀντὶ δὲ τοῦ Χάρου, ἔρχεται εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Ἐρωτα καὶ τὴν Μοῖραν, οἵτινες ἀποκαλύπτουν εἰς αὐτὸν τὰ μέλλοντα. Ἐπίσης ἡ δοξασία ὅτι αἱ Μοῖραι «μοιραίνουσι» τὸν ἄνθρωπον μόλις γεννηθῆ, εἶναι κοινὴ εἰς πλείστους συγγραφεῖς καὶ τὸν λαόν. Εἰς τὸ «Ἐρωτι-

⁸⁵) J. Schmitt, ἐνθ. ἀν., 295 ἐπ.

⁸⁶) Ἡ. Βουτιερίδου, ἐνθ. ἀν., 68.

⁸⁷) J. Schmitt, ἐνθ. ἀν., 307, σημ.

⁸⁸) Ἡ αὐτὴ εἰκὼν ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τῷ Δάντη.

κὸν ἐνύπνιον» τὰ μελλούμενα χαράσσονται δι' ἀνεξιτήλων γραμμάτων εἰς τὸν «τροχὸν τῆς Ἐρωτιᾶς», τὸ βιβλίον δηλ. τοῦ Ἔρωτος, εἰς τὸ ὁποῖον, παρὰ τὸ ὄνομα ἐκάστης νέας, γράφεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μέλλοντος συζύγου καὶ τὰνάπαλιν. Ὁ τροχὸς οὗτος φυλάσσεται εἰς τὴν «Ἐρωτοκρατίαν», ὡς ἀποκαλεῖ ὁ Φαλιέρος τὸ κάστρον τῆς Ἐρωτιᾶς, ἢ εἰς τὸ Ἐρωτόκαστρον, ὅπως ἀπαντᾷ συνηθέστερον εἰς τοὺς ἄλλους συγχρόνους στιχουργούς³⁹. Εἰς τὸ κάστρον τοῦτο κατοικοῦσιν οἱ Ἔρωτες, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν «Πρῶτον Ἔρωτα», ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Φαλιέρος («ἠῦρε τὸν Πρῶτον Ἔρωτα μ' ὄλην τὴν συντροφίαν», στίχ. 68), ἢ ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἐρώτων, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ ὁ ποιητὴς τοῦ Βελθάνδρου καὶ τῆς Χρυσάντζας⁴⁰. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ποίημα ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἐρώτων παρίσταται παντοδύναμος καὶ πλήρης ἰσχύος⁴¹, ἐκ τῆς εἰκόνης δὲ ταύτης πιθανῶς ἐμπνεόμενος ὁ Φαλιέρος, ὀνομάζει τὸν Πρῶτον Ἔρωτα «φοβερὸν καὶ φοικτόν», θέλων προφανῶς νὰ ὑποδηλώσῃ τὴν ἰσχὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐξουσίαν, οὐχὶ δὲ τὸν ἄγριον ἢ σκληρὸν χαρακτῆρά του, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνη.

Καὶ ἄλλα λεπτομερειακὰ στοιχεῖα μᾶς πείθουσιν ὅτι ὁ Φαλιέρος εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὰ ἐρωτικὰ στιχουργήματα, τὰ ὁποῖα ἐκνκλοφόρουν τὴν ἐποχὴν του ὡς καὶ κατὰ τοὺς προηγουμένους αἰῶνας, μία δὲ ἐξαντλητικὴ ἔρευνα ἐπὶ τοῦ θέματος, θὰ ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ πολλὰς χρησίμους πληροφορίας.

Συνήθης καὶ προσφιλὴς εἶναι εἰς τὸν Φαλιέρον καὶ ἡ χρῆσις παροιμιῶν καὶ διστίχων, τινὰ τῶν ὁποίων δὲν ἀποκλείεται νὰ ὀφείλωσι τὴν προέλευσίν των εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν. Οὕτως εἰς τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον» ἀπαντῶσι :

*Τοῦ καθενὸς κι ἃ μέλλεται πρόπει γιὰ ν' ἀνιμένη
'ς ὅτα νὰ ἔλθῃ ὁ καιρὸς τὸ πεθυμᾷ νὰ γένη* (στίχ. 65-66).

Γιατὶ καιρὸς ὅπ' ἀπερνᾷ, οὐδὲν γυρίζει πλέο (στίχ. 97).

Πολλὰ δὲ περισσότερα γνωμικὰ ἀναφέρονται εἰς τὰ ἄλλα στιχουργήματα τοῦ ποιητοῦ μας.

³⁹) Διὰ τὰ κάστρα τῆς ἀγάπης βλ. Σ. Χιλιαδάκη, Βυζαντινὸ Τρίπτυχο, Ἀθῆναι 1938, σελ. 83-137.

⁴⁰) Σ. Χιλιαδάκη, ἐνθ. ἀν.

⁴¹) Ἴδου σχετικοὶ τινες στίχοι :

*ἀνέβη τοῦ ἡλιακοῦ καὶ πρὸς τὸν θρόνον εἶδε
τὸ πῶς ἀπέσω κάθητο ὁ βασιλεὺς ἐρώτων,
στέμμα φορῶν βασιλικόν, βασιάζων σκῆπτρον μέγα,
κρατῶν καὶ εἰς τὸ χεῖρον του μία χρυσῆν σαΐτταν.* (στ. 491-494).

β) ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΟΝΕΙΡΟΝ

Τὸ στιχούργημα τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἔργον τοῦ Φαλιέρου, τὸ ὁποῖόν διέσωσε τὸν τίτλον αὐτοῦ, ἀνήκει δὲ μετὰ τοῦ «Ἐρωτικοῦ ἐνυπνίου» εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐρωτικοῦ περιεχομένου ὄνειρογραφιῶν τοῦ στιχουργοῦ, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι πρέπει νὰ ἐγράφη εἰς ἐποχὴν σχεδὸν σύγχρονον. Σύγκειται ἐξ 748 δεκαπεντασυλλάβων ὁμοιοκαταλήκτων στίχων, σφύζεται δὲ εἰς δύο κώδικας, τὸν τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Νεαπόλεως (III, B. 27)⁴² καὶ τὸν τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μιλάνου (Y. 89 sup.)⁴³.

Ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθήκης, τὸ ὁποῖον εἶναι κολοβόν, ὁ Λεγκράν ἐδημοσίευσεν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος (90 περίπου στίχους)⁴⁴, βραδύτερον δὲ ὁ Σμίττ προσέθεσεν ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς Νεαπόλεως τοὺς τελευταίους εἴκοσι στίχους⁴⁵, οἵτινες εἶχον ἀπολεσθῆ ἐκ τοῦ πρώτου χειρογράφου. Τὸ ὅλον κείμενον ἐδημοσίευσamen εἰς πρόχειρον ἔκδοσιν τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐπιθεώρησις»⁴⁶.

Ὡς καὶ τὰ λοιπὰ στιχουργήματα τοῦ Φαλιέρου, οὕτω καὶ τὸ παρόν, γραμμένον ἐπίσης εἰς ἀνώμαλον δημοτικὴν, μὲ πολλοὺς κρητικούς ἰδιοματισμούς, εἶναι πτωχὸν εἰς ἔμπνευσιν, ἐνδιαφέρον ὅμως ὡς γλωσσικὸν μνημεῖον τῆς ἐποχῆς. Περιγράφει ἐρωτικὴν ἱστορίαν ὑπενθυμίζουσαν ἐν πολλοῖς τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον», ἐπομένως, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ἰσχύουσι δι' αὐτὴν ὅσαι παρατηρήσεις ἐγένοντο διὰ τὸ τελευταῖον. Τὸ περιεχόμενον τῶν δύο στιχουργημάτων, παρὰ τὴν διαφορὸν αὐτῶν ἔκτασιν, εἶναι ἀνάλογον, τὸ δὲ πέρας ἐξ ἴσου ἀντιποιητικὸν καὶ ἄστοχον. Εἰς ἀμφοτέρωτα τὰ στιχουργήματα ἐκτίθεται ἡ καθ' ὑπνοῦ συνάντησις τοῦ ποιητοῦ μετὰ τῆς Μοίρας καὶ τοῦ Ἐρωτος, ἡ ἀνεύρεσις τῆς ποθητῆς, αἱ πρῶται διαχύσεις καὶ ἐρωτικαὶ ἐκδηλώσεις, καὶ τέλος ὁ αὐτὸς παράδοξος τρόπος ἀφυπνίσεως διὰ τοῦ ἀλέκτορος καὶ τοῦ «ἀπόνου φύλλου».

Ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ καὶ ὄνειρον», εἰδικώτερον, ἐξιστορεῖται ἐρωτικὴ

⁴²) Περί τοῦ κώδικος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Νεαπόλεως III, B. 27 βλ. πληροφορίας εἰς σημείωσιν ἀριθ. 32.

⁴³) Ἐν τῷ κώδικι τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μιλάνου Y. 89 sup. περιέχονται, ἐκτὸς τῆς «Ἱστορίας καὶ ὄνειρου», καὶ τὸ ἐξῆς: «Ρίμα κόρης καὶ νέου», «Ἱστορία Ἀπολλωνίου τοῦ Τυρίου», «Λόγοι διδακτικοὶ τοῦ Δεφαράνα», «Ἀπόκοπος τοῦ Μπεργαδῆ». Περιγραφὴν τοῦ κώδικος βλ. ἐν É. L e g r a n d, Bibliothèque grecque vulgaire, II, Introduction, LIX-LXIV.

⁴⁴) É. L e g r a n d, ἔνθ. ἀν.

⁴⁵) J. S c h m i t t, ἔνθ. ἀν., 292-293.

⁴⁶) Βλ. σημείωσιν ἀριθ. 5.

περιπέτεια, μὲ πρωταγωνιστὰς τέσσαρα κύρια πρόσωπα, τὸν ἐρωτευ-
 μένον ποιητὴν, τὴν ἐκλεκτὴν τῆς καρδίας του Ἐθούσαν, τὴν Μοῖραν,
 ἀντιπροσωπεύουσαν τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν Ποθούλαν,
 προσωποποιοῦσαν τὸν θεὸν τοῦ ἔρωτος, περιγράφονται δὲ αἱ ὑπὸ
 τοῦ ποιητοῦ, τῆς Μοίρας καὶ τῆς Ποθούλας καταβαλλόμεναι προσπά-
 θειαι, ἵνα πεισθῇ ἢ κατ' ἀρχὰς ἀνένδοτος Ἐθούσα νὰ ἀνταποκριθῇ
 εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ ποιητοῦ καὶ νὰ φανῇ εὐμενὴς πρὸς αὐτόν.

Ὁ Φαλιέρος ἀναφέρει, ἐν εἴδει προλόγου, ὅτι, κατατρυχόμενος ἐκ
 τῶν πόνων καὶ τῶν φροντίδων τοῦ ἔρωτος, ἀπεφάσισε νὰ κατακλιθῇ,
 ζητῶν ὀλίγην ἀνάπαυσιν καὶ ἡρεμίαν⁴¹. Καταληφθεὶς ἀμέσως ὑπὸ
 τοῦ ὕπνου, βλέπει ἐμφανιζομένην πρὸ αὐτοῦ τὴν Μοῖραν, πρὸς τὴν
 ὁποίαν σπεύδει νὰ ἐξομολογηθῇ τὰ δεινὰ τῆς καρδίας του καὶ νὰ ζη-
 τήσῃ τὴν βοήθειάν της. Ἡ Μοῖρα δίδει τὴν ὑπόσχεσιν νὰ τὸν συν-
 δράμῃ καὶ τοῦ ἀναγγέλλει ὅτι, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ ἔρωτος, τὰ
 βάσανά του θὰ λάβουν ταχὺ τέλος. Τὸν συμβουλεύει ἀκολούθως νὰ
 ἐτοιμασθῇ, ἵνα μεταβῶσιν εἰς συνάντησιν τῆς Ἐθούσας, καὶ τὸν με-
 ταφέρει διὰ τοῦ «*νυκτερινοῦ ἀέρος*» εἰς μακρινὸν ταξίδι:

*Κ' ἐδῶ, κ' ἐκεῖ πηγαίνοντας μὲ τὴν ἑπιδεξιωσύνη,
 μὲ κόπον ἀποσώσαμε καὶ μὲ ἀγαλλωσύνη,
 εἰς θύραν ἀπερίκοπην, παλιὰ καὶ ῥαχνιασμένη,
 πολλὰ στριφνέα καὶ δυνατά, ὅπου ἔτον σφαλισμένη (στ. 177-180).*

Ἡ Μοῖρα ἐξηγεῖ εἰς τὸν ποιητὴν ὅτι ὀπισθεν τῆς θύρας ἐκείνης
 εὐρίσκεται ἡ νέα τῶν ὀνείρων του, μετὰ πολλὰς δὲ προσπάθειας κα-
 τορθώνει νὰ ἀνοίξῃ αὐτήν. Μία ἰσχυρὰ λάμψις φωτὸς κάμνει τὸν τρέ-
 μοντα ποιητὴν νὰ νομίσῃ ὅτι πρόκειται περὶ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου,
 ἀλλ' ἡ Μοῖρα, γελῶσα διὰ τὸ πάθημά του, τοῦ λέγει ὅτι εἶναι ἀκόμη
 βαθεῖα νύξ καὶ ὅτι ἡ λάμψις ἐκείνη ὀφείλεται ὄχι εἰς τὸ φῶς τοῦ
 ἡλίου, ἀλλ' εἰς πλάσμα «*ποὺ ἔχει σῶμα σαρκικὸ, ἔχει ἀνθρώπου πνεύ-
 μα—καὶ αὐτὴ ἔναι ἡλῖος καὶ ἄνθρωπος ἴδιος κατὰ τὸ βλέμμα*», τὸν
 καλεῖ δὲ νὰ στραφῇ καὶ θαυμάσῃ «*τὸν γιαιτρὸ τοῦ πόθου του, ὅπου
 τὸν θέλει γιάνει*», δηλ. τὴν ἀγαπημένην του Ἐθούσαν. Ὁ ποιητὴς
 δοκιμάζει μεγάλην ταραχὴν καὶ αἰσθάνεται νὰ τὸν ἐγκαταλείψωσιν αἱ
 δυνάμεις του :

*Καὶ ὡς ἦλθε καὶ ἐπρόβαλε, κ' ἐφάνη ἡ κυρά μου,
 λέγει μου : « Ἄνετρανίσου την ». Καὶ μ' ὄλην τὴν καρδιά μου
 ξαμῶνω νὰ τὴν στοχαστῶ κ' ἐμέναν' ἡ φωτιά της,*

⁴¹) Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ συγγένεια, ἣτις παρατηρεῖται ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς
 «*Ἱστορίας καὶ ὀνείρου*» τοῦ Φαλιέρου ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ «*Ἀποκό-
 που*» τοῦ Μπεργαδῆ καὶ τῆς «*Ρίμας θρηνητικῆς*» τοῦ Πικατόρου.

ὡσπερ ἡ λάμψι τοῦ ἡλιοῦ, ὄντε ἔναι ἔς τὰ ψηλά της,
θαμπώνει ἔς ὅσοι τὸν ἰδοῦ, κ' εἰς μίαν τὸ φῶς τους σβήνει,
ἔτσι κ' ἐμένα ἔποικε ἡ λάμψι της ἐκείνη
κ' ἤσβησε κ' ἐσκοτείνιασε ἴτις πολλὰ τὸ φῶς μου,
ἔτι δὲν ἐξεκαθάριζα καθόλου τί ἔναι ὀμπρός μου. (στ. 253-260).

Ὁ ποιητής μας θαμβώνεται ἀπὸ τὴν λάμψιν τῆς κυρᾶς του καὶ ἀπομένει ὡς τυφλός. Σπεύδει εἰς βοήθειάν του ἡ Μοῖρα, ἡ ὁποία, λαμβάνουσα αὐτὸν ἐκ τῆς χειρός, τὸν ἐνθαρρύνει, λέγουσα ὅτι δὲν πρέπει νὰ φοβῆται καὶ νὰ ταράσσηται, ἀλλ' ἀντιθέτως ὅτι πρέπει νὰ δείξη θάρρος καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς ὁδηγίας της, διότι ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς δράσεως.

Ἐνῶ ὅμως ὁ ποιητής ἐνθαρρυνθεὶς ἠτοιμάζετο νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ διασχίσῃ τὸ κατώφλιον, ἤκουσε «σκλόπα κ' ἔκραζε», ταυτοχρόνως δὲ ἐκλείσθη καὶ πάλιν ἐρμητικῶς ἡ θύρα. Ἐντρομος ἐκ τοῦ ἀπροσδοκῆτου τούτου γεγονότος, πίπτει κατὰ γῆς καὶ αἰσθάνεται νὰ τὸν ἐγκαταλείψωσιν ἐκ νέου αἱ δυνάμεις του. Ἡ Μοῖρα τὸν ἐνθαρρύνει καὶ τὸν βεβαιοῖ, ὅτι γρήγορα θὰ εὔρη ἀνάπαυσιν τῶν κόπων. Ἡ ἰδία ἀποφασίζει νὰ μεταβῆ καὶ πληροφορηθῆ, ἂν ἡ Ποθούλα, ἣτις κρατεῖ τὸ κλειδί τῆς θύρας, εἶναι διατεθειμένη νὰ συνδράμῃ τὸν ποιητήν, ἐνῶ ὁ τελευταῖος, ἀπομείνας μόνος, ἀπευθύνει θερμὴν ἱκεσίαν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἵνα μὴ τὸν ἐγκαταλείψῃ εἰς τὴν σκληρὰν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται.

Ἡ Ποθούλα παρατηρεῖ εἰς τὴν Μοῖραν ὅτι αἱ σώφρονες γυναῖκες δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστεύωνται εὐκόλως εἰς τοὺς ἄνδρας, πεισθεῖσα ὅμως εἰς τοὺς λόγους αὐτῆς περὶ τῶν ἀγνῶν αἰσθημάτων τοῦ ποιητοῦ, ἀναλαμβάνει νὰ μεταβῆ εἰς συνάντησιν τῆς Ἀθούσας καὶ ἀπὸ κοινου μετ' αὐτῆς ἀποφασίσωσι διὰ τὰ περαιτέρω. Ἡ Ἀθούσα, ὑπέκουςα εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἔρωτος, δέχεται νὰ σταθῆ εἰς τὸ παράθυρον τοῦ κάστρου της, ὅπου ἡ Μοῖρα ὀδηγεῖ καὶ τὸν ποιητήν· ἀρχίζει τότε μεταξὺ αὐτῶν μακρὰ στιχομυθία. Ἡ Ποθούλα καὶ ἡ Μοῖρα, ἵνα διευκολύνωσι τοὺς ἐρωτευμένους, ἀποχωροῦσιν, ἀφήνοντας αὐτοὺς μόνους. Μετὰ τὴν ἀποχώρησίν των, ὁ Φαλιέρος γίνεται ἐπιθετικώτερος, προκαλῶν τὰς διαμαρτυρίας τῆς Ἀθούσας, ἣτις ψέγει τὴν ἀστάθειαν τῶν ἀνδρῶν καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν περὶ τῆς εἰλικρινείας του καὶ τῆς ἀγνότητος τῆς ἀγάπης του. Ἐκεῖνος βεβαιοῖ τὴν ἀγαπημένην του ὅτι δὲν πρόκειται νὰ τὴν παρασύρῃ «εἰς λάθος», καὶ παρατηρεῖ ὅτι μόνον εἰς τοὺς ἀνευλαβεῖς ἀνθρώπους δὲν πρέπει νὰ ἔχη τις ἐμπιστοσύνην· τὴν καλεῖ τέλος νὰ γλυκάνῃ τὰς τόσας πικρίας του καὶ νὰ μὴ τοῦ ἀρνηθῆ τὰ ἀπόκρουφα κάλλη της, προσθέτων, ὅτι ἂν ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς τιμιότητος του, εἶναι πρόθυμος νὰ φέρῃ τὴν ἐγγύησιν τῆς Μοίρας.

Ἡ Ποθούλα, ἐπεμβαίνουσα, παρέχει βεβαιώσεις περὶ τῆς καλῆς πίστεως τοῦ ποιητοῦ, ὅστις, ἀναθαυρήσας, ἐπαναλαμβάνει τὰς ἐρωτικὰς διαχύσεις του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προκαλεῖ ἐκ νέου τὰς διαμαρτυρίας τῆς Ἀθούσας διὰ «τὰ τζιμπήματα καὶ τὰ δαγκάματά του». Ἡ αὐτὴ τὸν κατηγορεῖ διότι, κατὰ πληροφορίας της, ἐκεῖνος ἀγαπᾷ καὶ ἄλλην. Μετὰ τινὰς ἀμοιβαίας ἐξηγήσεις καὶ φιλοφρονησεις, ὁ ποιητὴς ὁμολογεῖ ὅτι ἀγάπη, ὁμοία πρὸς τὴν ἰδικήν των, δὲν ἐφάνη ἄλλη εἰς τὸν κόσμον, καὶ προσθέτει ὅτι ἡ ζηλοτυπία εἶναι ἀπόδειξις τοῦ μεγάλου ἐρωτός των, τὸν ὁποῖον περιγράφει διὰ μακρῶν στίχων, ἱκετεύων τὴν ἐκλεκτὴν του νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς ἀμφιβολίας καὶ τοὺς δισταγμούς της. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Ἀθούσα δὲν πείθεται εἰσέτι εἰς τοὺς λόγους τοῦ ποιητοῦ, οὗτος προτείνει δι' ὄρκου νὰ βεβαιώσῃ ὅτι δὲν θὰ τὴν ἀρνηθῆ ποτέ. Ἡ Μοῖρα συμφωνεῖ πρὸς τὴν πρότασιν ταύτην, καὶ ἡ Ποθούλα παραδέχεται ὅτι μετὰ τὸν ὄρκον θὰ ἐκλείψωσι πλέον ὅλα τὰ ἐμπόδια καὶ αἱ δυσκολίαι τοῦ ἐρωτος. Ὁ Φαλιέρος γονατίζει, καὶ ἔμπρὸς εἰς τὸ «εἰκόνισμα καὶ τὴ βούλλα τῶν χριστιανῶν», δίδει τὸν ζητηθέντα ὄρκον πίστεως, τὸν ὁποῖον ἐπαναλαμβάνει, μὲ τὴν σειρὰν της, καὶ ἡ Ἀθούσα⁴⁸. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ ποιητὴς ἐλπίζει πλέον ὅτι θὰ ἀνοίξῃ ἡ θύρα καὶ θὰ ἐπιτύχῃ ὅ,τι τόσον χρόνον ἀνέμενεν, ἕνας ψύλλος δάκνει αὐτὸν καὶ τὸν ἀφυπνίζει, διαλύων τὸ γλυκὺ ὄνειρον. Μάτην προσπαθεῖ οὗτος νὰ ἐπανεύρῃ τὸν ὕπνον καὶ συνεχίσῃ τὸ ὄνειρον· ἡ ἡμέρα πλησιάζει. Μετ' ὀλίγον ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος καὶ ἡ ἱστορία ἔλαβε τέλος :

*Ἦρθεν ὁ ψύλλος ἄπρονος κ' ἐκαρδιοδάκασέ με,
καὶ ἀπὸ τὴν ἐξεφάντωσι τὴν εἶχα ξύπνησέ με
καὶ μὲ τ' ἀφνίδιο ξύπνησα, ὡσὰν παρατρεμένος,
ἐχώνουμου κ' ἐκρύβγου μου, ὡσὰν ἀστοχισμένος
καὶ μὲ τὸ ξανακύλισμα τάχατες νὰ γυρίσῃ
τ' ὄνειρο πάλι πρὸς ἐμὲ νὰ μὲ παρηγορήσῃ.
Καὶ μ' αὕτη τὴν ἀπαντοχὴ ὁ ἥλιος ἐβγῆκε,
καὶ τοῦτο ὄλον τ' ἄδικον ὁ ψύλλος μου τὸ ποῖκε (στ. 751-758).*

Ὡς εἰς τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον», ἀναφέρονται καὶ εἰς τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον» αἱ Μοῖραι (μοῖρα, τύχη, ριζικόν), οἱ Ἐρωτες (πόθος), ἡ Ἐρωτοκρατία κλπ., ἀλλ' ὁ ποιητὴς δὲν ἐπεκτείνεται εἰς μακρὰς περιγραφὰς περὶ αὐτῶν, ἵσως ἵνα μὴ ἐπαναλάβῃ πράγματα, περὶ

⁴⁸) Οἱ σχετικοὶ μὲ τὴν ὀρκωμοσίαν τοῦ Φαλιέρουστίχοι ἔχουν ὡς ἑξῆς :

*Μνέγω σου πρῶτα 'ς τὸν Χριστὸν καὶ 'ς τὴν Κρῶν τοῦ κόσμου,
ὥστε νὰ πάρῃ τὴν ζωὴν τούτην ὁ θάνατός μου,
ν' ἀποκρατῶ τὸν πόθον μας 'κέραιον καὶ ἀγαπημένον
μὰ θέλω καὶ ἀπὸ σὲ νὰ δῶ, τὸ τάσσεσαι δοσμένον. (στ. 737-740).*

τῶν ὁποίων εἶχεν ὀμιλήσει εἰς τὸ πρῶτον στιχοῦργημά του. Ἐνάλογον πρὸς τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον» εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς «Ἱστορίας καὶ ὄνειρου», περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Βουτιερίδης παρατηρεῖ ὅτι, «τὸ κωμικὸν τοῦτο τέλος καταστρέφει πᾶσαν τυχὸν καλὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ μερικοῦς στίχους τοῦ ὅλου ποιήματος. Ὡς γίνεται φανερόν, ὁ ποιητὴς τῶν δύο αὐτῶν στιχοῦργημάτων δὲν εἶναι καθόλου πλούσιος εἰς ἔμπνευσιν καὶ ποιητικὰ ἐφευρήματα. Καὶ αἱ ὑποθέσεις των ὁμοιάζουν παραπολὸν πρὸς ἀλλήλας καὶ αἱ λεπτομέρειαι καὶ αἱ φράσεις του πολλαχοῦ, ὅπως καὶ τὸ τέλος. Πάντως ὁμοῦς ἔχει εὐγένειαν εἰς τὴν ἐξωτερικέυσιν τῶν ἐρωτικῶν αἰσθημάτων του· ὁ ἔρωτος του εἶναι μᾶλλον ἰδανικὸς καὶ διὰ τοῦτο ἡ φράσις του ἔχει ποιητικότητά τινα, οὐδέποτε δὲ εἶναι βάνανσος ὡς εἰς ἄλλα ποιήματα τῆς ἰδίας ἐποχῆς»⁴⁹.

Γνωμικὰ καὶ δίστιχα. Εἰς τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον» ἀπαντῶσι διάφορα γνωμικὰ καὶ δίστιχα, πολλὰ τῶν ὁποίων συγγενεῦουσι πρὸς γνωμικὰ ἄλλων συγχρόνων στιχοῦργημάτων, ἐνῶ ἄλλων τινῶν δὲν ἀποκλείεται ἡ λαϊκὴ προέλευσις. Ἀναφέρομεν τὰ σπουδαιότερα· ἴδου ἐν πρώτοις τὰ γνωμικὰ :

Ὅπου βοήθη τ' ἀνήμπορου καὶ τῶν ἀπελπισμένων
ἔργον πιθήδειον πολεμᾷ καὶ πολυπαινεμένον (στ. 225-226).

Γιατ' εἶδα καὶ πολλὰ φορὸς ἦλθεν εἰς ἀκοή μου
ἐκεῖνον ὅπου φαίνεται καὶ μάχει καὶ ἀντιτείνει
ν' ἀλλάξη καὶ πολλὰ γοργὰ νὰ στρέψη εἰς καλωτύνη
καὶ τὸ κακὸ νὰ γίνεται πολλὰς βολὰς βοτάνι
κ' ἐκεῖνο τὸ κράτου νεκρό, ν' ἀναστηθῆ, νὰ γιάνη (στ. 290-295).

Ὁ ἄντρας εἰς τὸν πόλεμον στέκεται σὰν λεοντάρη
κ' εἰς τὴν ἀγάπῃ ὁ ἄνθρωπος βασιτᾷ τ' ἀρνιοῦ τὴ χάρι (στ. 309-310).

Ποτὲ γυνὴ δὲν ἀγαπᾷ μ' ὁρθὴν ἐμπιστοσύνη
μὰ σὰ στουπὶ νὰ καίγεται καὶ ν' ἄφτη καὶ νὰ σβήνη (στ. 347-348).

Δὲν ἐν' κακὸ ὁπῶχει νοῦν τὰ ἐνάντια νὰ τηρᾶται,
τοῦτο ἄς εἶσαι θαρρετὸς ὅπ' ἀγαπᾷ φοβᾶται (στ. 485-486).

Δὲν ξεύρεις ὄντε τρώ τινὰς δὲν πρόπει νὰ δηγᾶται,
εἰς κάθε λόγον μιὰ γουλιὰ χάνει καὶ δὲν γροικᾶται (στ. 497-498).

Ἐπὶ τὸν ἄνθρωπο τὸν ἄχρηστο τινὰς μὴ δώση θάρση
σαῦτο νὰ πῶ ὁκαί τινὰς δὲν ἔχει τί νὰ πάρη (στ. 511-512).

Ἴδου καὶ μερικὰ δίστιχα :

Ὁ φόβος τῆς ἀγάπης σου καὶ τῆς ἐπεθυμνιᾶς σου
κάμνονν ζεστὰ τὰ μέλη σου καὶ τρέμεται ἡ καρδιά σου (στ. 75-76).

⁴⁹) Ἡ. Βουτιερίδου, ἐνθ. ἀν., Β', 69.

ᾠ πολυζητημένη μου, ὦ φῶς μου καὶ ψυχὴ μου,
καὶ ποιά καρδιά νὰ δηγηθῆ τὴν ἀναγάλλιασί μου. (στ. 409-410).

ᾠπωρικό μου ἀχόρταγο καὶ τῆς καρδιάς μου πάθος
μηδὲ φοβᾶσαι ἀπὸ μὲ νὰ ῥθῆς ποτέ σου εἰς λάθος (στ. 509-510).

Ἄλιμονον, κ' ἄ κᾶθωμαι καὶ ἄ στέκω καὶ ἄ γυρίζω,
καὶ ἄ δὲν σὲ βλέπω φλέγομαι καὶ ἄ δὲν σ' ἀνετρανίζω (στ. 631-632).

Καὶ ἂν ἀγρυπνῶ πειράζομαι κ' ἴτις ὄντε κοιμοῦμαι
καὶ ὄντε λαλῶ καὶ ὄντε σωπῶ πάντα γιὰ σὲ θυμοῦμαι (στ. 633-634).

Μαγεύγου με τὰ λόγια σου, καὶ πέφτω καὶ πλανοῦμαι,
μὰ μ' ὄλα αὐτάνα τῶν ἀνδρῶν τὲς δυσκολιὲς φοβοῦμαι (στ. 661-662).

Ἦθελα νὰ ἔχα τόσο νοῦ κ' ἔτσι πιτήδεια γλῶσσα,
ὡς ὅσον δίκιον ἔχουσι τὰ πάθη του τὰ τόσα (στ. 663-664).

Γιὰ γὼ καλλιὰ ἔχω νὰ κρατῶ τὰ πάσχω σωπασμένα
καὶ μ' ἔργο πλιὰ γοργότερο νὰ ἔναι μαρτυρημένα (στ. 669-670).

Καὶ ἄλλα γνωμικά καὶ δίστιχα ἀπαντῶσιν εἰς τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον», τὰ ὅποια μαρτυροῦσι τὴν δημοτικὴν ἐπίδρασιν καὶ προσδίδουσι ποιάν τινα ζωηρότητα καὶ χάριν εἰς τὸ στιχουργημα τοῦτο τοῦ Φαλιέρου.

Ἐν ὑπνιον καὶ Ἱστορία καὶ ὄνειρον. Ἐκτὸς τῆς γενικωτέρας συγγενείας, ἣτις συνδέει τὰ δύο ταῦτα ποιήματα, ὑπάρχουσιν εἰς αὐτὰ καὶ πολλαὶ εἰκόνες καὶ ἱκανοὶ στίχοι καθ' ὅλα ὅμοιοι ἢ ἀνάλογοι, μαρτυροῦντες τὴν στενὴν μεταξὺ αὐτῶν σχέσιν καὶ τὴν εἰς μικρὰν χρονικὴν ἀπόστασιν συγγραφῆν τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοῦ ἄλλου.

Οὕτω οἱ στίχοι 7-10 τῆς «Ἱστορίας»:

κ' οἱ μέριμνες τοῦ πόθου μας τόσα πού μ' ἐσκοτίσαν
γιὰ νὰ ἔν' πολλὰς καὶ δυνατὲς εἰς μιὰ μ' ἀποκοιμίσαν
κ' ἐφάνη μου ἔς τὸν ὕπνον μου κ' ἦλθε τὸ ριζικό μου
καὶ ἀπὸ τὸν φόβο, νὰ τοῦ πῶ τίποτε δὲν ἐτρόμου,

εἶναι παράλληλοι πρὸς τοὺς στίχους 11-12 τοῦ «Ἐνυπνίου»:

ἔχοντα πάντα εἰς λογισμόν μιὰν ἀπ' αὐτὴν τὴν χώρα
θωρῶ την, κ' ἦρθε εἰς ὕπνον μου πρὸς τὴν αὐγὴν τὴν ὦρα.

Ἐο χαιρετισμὸς ἐν τῷ στίχῳ 32 τῆς «Ἱστορίας», ὅστις ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν τῷ στίχῳ 38:

χίλια καλῶς ἀπέσωσεν τὸ παρηγόρημά μου
χίλια καλῶς ἀπέσωσεν ἡ ἀναζητημένη,

ἀπαντᾷ καὶ εἰς τοὺς στίχους 39 καὶ 111 τοῦ «Ἐνυπνίου»:

χίλια καλῶς ἀπέσωσε τὴν εἶχα πεθυμήσει
χίλια καλῶς ἀπέσωσε, χίλια καλῶς τὴν εἶδα.

Ὁ στίχος 220 τῆς «Ἱστορίας»:

*ἐκ τὴν χαρὰν ἐκίνησεν τὸ φῶς μου νὰ δακρυώσῃ
καὶ ὁ συγγενὴς στίχος 467:*

*κ' ἐγὼ ὁ πτωχὸς ἐστέναξα κ' ἐδάκρυσεν τὸ φῶς μου,
ἐνθυμίζουν τοὺς παραλλήλους στίχους 34 καὶ 45 τοῦ «Ἐνυπνίου»:*

*κ' ἐγὼ τὸ ἰδεῖν ἐτρόμαξα κ' ἐδάκρυσεν τὸ φῶς μου,
κ' ἐγὼ τ' ἀκούσει ἐστέναξα, κ' ἐδάκρυσεν τὸ φῶς μου.*

Ὁ στίχος 370 τῆς «Ἱστορίας»:

*κ' ἔπαρ' κ' ἐσὺ ξεφάντωσι ὀκαὶ πολλὴν ἀέρα,
εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν στίχον 7 τοῦ «Ἐνυπνίου»:*

τώρα λοιπὸν ἀνάσανα κ' ἐπῆρα λίγο ἀέρα,

Οἱ στίχοι 463, 551 καὶ 571 τῆς «Ἱστορίας», τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον εἶναι περίπου ὅμοιον :

*νά 'ναι ποτὲ νὰ μ' ἀγαπᾶς ἴσα κ' ἐμπιστεμένα
κρατεῖς τὸν πόθο σου σὲ μὲν' ὀρθὸν κ' ἐμπιστεμένον
μὰ ὡς ποθητὴ καὶ φρόνιμη στεριὸ κ' ἐμπιστεμένο,*

ἐνθυμίζουν ἀνάλογον ἔκφρασιν τοῦ στίχου 75 τοῦ «Ἐνυπνίου»:

κι αὐτὸς ἐμένα ἀγάπησε στεριὰ κ' ἐμπιστεμένα.

Αἱ ἐρωτικαὶ ἐκδηλώσεις, αἱ περιγραφόμεναι εἰς τοὺς στίχους 449-450 , τῆς «Ἱστορίας»:

*καὶ μὲ τὸ ναί, μὲ τ' ὄχι της, μὲ τ' ἄσπρο τὸ τραχήλι
ἐδάκασα κ' ἐφίλησα τὰ νόστιμά της χεῖλη,*

ἐνθυμίζουν ἀνάλογον εἰκόνα τοῦ «Ἐνυπνίου» στίχ. 102-104 :

*κι ἄπλωσα τὸ χεράκι μου 'ς τ' ὠριό της τὸ τραχήλι
κ' ἐσίμωσα τὰ χεῖλη μου πρὸς τὰ δικά της χεῖλη.*

Ὁ στίχος 380 τῆς «Ἱστορίας»:

*κι ἂν ἦταν φρόνιμος ποτὲ ἐδὰ τὸ θέλει δείξει,
εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν στίχον 108 τοῦ «Ἐνυπνίου»:
κι ἂν ἦσουν φρόνιμος ποτὲ τώρα τὸ θέλεις δείξει.*

Ἐπίσης τὸ τέλος τῆς «Ἱστορίας», στίχ. 750 ἔπ.:

*ἦρθεν ὁ ψύλλος ἄπονος κ' ἐκαρδιοδάκασέ με
καὶ μὲ τὴν ἐξεφάντωσι τὴν εἶχα ξύπνησέ με
καὶ μὲ τ' ἀφνίδιο ξύπνησα, ὡσὰν παρατρεμένος
ἐχώνουμου ἢ ἐκρύβγουμου ὡσὰν ἀστοχισμένος.
Καὶ μὲ τὸ ξανακύλισμα τάχατες νὰ γυρίσῃ
τ' ὄνειρο πάλι πρὸς ἐμὲ νὰ μὲ παρηγορήσῃ,*

εἶναι παράλληλον πρὸς τὸ τέλος τοῦ «Ἐνυπνίου», στίχ. 117 ἐπ.:

τότες ἔκραξεν ἀλέκτορας κ' ἐμένα ξύπνησέ με
καὶ τ' ὄνειρο ὀπὸ βλεπα ἐπῆγε κι ἄφηκέ με
καὶ πάλι λέγω ἄς κοιμηθῶ μὲ τούτην τὴν ὀλπίδα
μήνα γυρίσῃ τ' ὄνειρο· τέτοιο καλὸ δὲν εἶδα.

Καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐκφράσεις, ὡς καὶ τὸ γλωσσάριον ἐν γένει καὶ ἡ διάρθρωσις τῆς ὑποθέσεως τῶν δύο ποιημάτων εἶναι συγγενεῖς, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τρόπον τινὰ τὸ ἐν συνέχειαν τοῦ ἄλλου, καίτοι ἡ «Ἱστορία καὶ ὄνειρον» εἶναι ἀναμφιβόλως ἀνώτερον καὶ κατὰ πολὺ σημαντικώτερον ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ Φαλιέρου.

γ) ΛΟΓΟΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ

Τὸ στιχουργήμα «Λόγοι διδακτικοὶ» παρεδόθη ἐπίσης ἄνευ τίτλου, φέρον μόνον τὴν ἐπικεφαλίδα «ποίημα τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος μισέο Μαροῦ Φαλιέρου», ἐπεγράψαμεν ὅμως εἰς αὐτὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Δεφαράνα, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ἀπλῆν ἐπανάληψιν.

Τὴν ὑπαρξιν τοῦ στιχουργήματος εἶχον ἤδη σημειώσει παλαιότερον ὁ Σμίττ⁵⁰ καὶ ὁ Κρουμβάχερ⁵¹, τὸ κείμενον ὅμως ἐδημοσιεύθη μόνον ἐσχάτως παρ' ἡμῶν ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἐπιθεωρήσει»⁵². Σφύζεται δὲ τὸ χειρόγραφον ἐν καλῇ καταστάσει ἐν τῷ χαρτῷ κώδικι C 46 τῆς Βιβλιοθήκης Vallicelliana τῆς Ρώμης, περιέχοντι καὶ ἄλλα κείμενα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ E. Martini ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῶν εὐρισκομένων εἰς τὰς ἰταλικὰς βιβλιοθήκας⁵³. Ὅπως δὲ καὶ τὰ ἄλλα κείμενα τοῦ κώδικος, οὕτω καὶ οἱ «Λόγοι διδακτικοὶ» βρῖθουσιν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων, πιστοποιούντων τὴν ἀμάθειαν τοῦ γραφέως, εἰς τὸν ὁποῖον δέον νὰ καταλογισθῶσι καὶ διάφοροι παραλείψεις, ἀλλοιώσεις καὶ παραφθοραὶ κειμένου.

Τὸ ποίημα σύγκειται ἐκ 420 στίχων δεκαπεντασυλλάβων, ἐν μέρει ὁμοιοκαταλήκτων, καὶ ἐν μέρει ἀνομοιοκαταλήκτων, μαρτυρούντων τὴν ἐκ δύο διαφόρων πηγῶν προέλευσιν αὐτῶν. Πράγματι δὲν πρόκειται περὶ πρωτοτύπου ἔργου, ἀλλὰ περὶ ἀπλῆς ἀντιγραφῆς, μέ τινες ὅλως ἐπουσιώδεις παραλλαγὰς, παραλλήλων ἀποσπασμάτων δύο ἄλλων διδακτικῶν

⁵⁰) J. Schmitt, ἐνθ. ἀν., 294.

⁵¹) K. Krumbacher, ἐνθ. ἀν., Γ'. 72-73.

⁵²) Βλ. σημείωσιν ἀριθ. 5.

⁵³) F. Martini, Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle Biblioteche italiane, vol. II, con l'indice dei due volumi.—Catalogus Codicum Graecorum qui in Bibliotheca Vallicelliana Romae adversantur, Milano 1902, pp. 68-70.

στιχουργημάτων, ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Λόγοι διδακτικοὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν» ποιήματος τοῦ Δεφαράνα, καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ λίαν διαδεδομένου καὶ εἰς εὐρείαν κλίμακα γνωστοῦ ποιήματος τοῦ Σπανέα.⁵⁴ Διὰ τὴν συναρμολόγησιν ταύτην τοῦ ἔργου τοῦ ὁ Φαλιέρος δὲν κατέβαλε μεγάλους κόπους. Ἡρκέσθη ἀπλῶς ν.λ. ἐξοστρακίση μέγα μέρος τοῦ στιχουργήματος τοῦ Δεφαράνα, ἰδίᾳ ὅσους στίχους διέκρινεν ἡ χυδαιότης τῆς ἐκφράσεως, καί, προσθέσας ἀποσπάσματα τινα ἐκ τοῦ ποιήματος τοῦ Σπανέα, παρουσίασε τὴν νέαν σύνθεσιν ὡς ἴδιον αὐτοῦ κατασκευάσμα. Ἀκριβέστερον ὁ Φαλιέρος παρέλειψεν ἐκ τῶν «Λόγων διδακτικῶν» τοῦ Δεφαράνα τοὺς στίχους 67-175 (ἐνθα περιλαμβάνονται καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἀκροστιχίδα Μᾶρκος Δεφαράνας στίχοι), 181-204, 361-485, 569-772, ὡς καὶ τοὺς τελευταίους στίχους, εἰς τοὺς ὁποίους παρέχονται εἰδήσεις τινὲς περὶ τοῦ συγγραφέως, ἐκ δὲ τοῦ Σπανέα προσέθεσε τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ροβοὰμ καὶ τινὰς ἄλλας νουθεσίας. Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει τὴν σύνθεσιν τοῦ στιχουργήματος τοῦ Φαλιέρου :

στιχ. 1— 66	στιχ. 1— 66	Λόγοι διδακτικοὶ τοῦ Δεφαράνα
» 67—158	— —	Ἐπεισόδιον Ροβοὰμ ἐκ τοῦ Σπανέα
» 159	στιχ. 66	Λόγοι διδακτικοὶ τοῦ Δεφαράνα
» 160—161	» 69— 70	» » »
» 162—167	» 175—180	» » »
» 168—323	» 205—360	» » »
» 324—409	» 485—570	» » »
» 410—417	» 773—782	» » »
» 418—419	—	

Κατὰ ταῦτα ἐκ τῶν 420 στίχων τοῦ στιχουργήματος τοῦ Φαλιέρου, 330 προέρχονται ἐκ τῶν «Λόγων διδακτικῶν» τοῦ Δεφαράνα, 90 ἐκ τοῦ Σπανέα καὶ 2 μόνον εἶναι ἴσως πρωτότυποι. Ἐνεκα τῆς διαφόρου προελεύσεως τῶν τμημάτων τοῦ στιχουργήματος τοῦ Φαλιέρου, ἐξηγεῖται ἡ ἐν μέρει ὁμοιοκατάληκτος καὶ ἐν μέρει ἀνομοιοκατάληκτος μορφή τοῦ ποιήματος, δεδομένου ὅτι οἱ «Λόγοι διδακτικοὶ» τοῦ Δεφαράνα ἔχουσιν ὁμοιοκαταληξίαν, ἐνῶ τὸ ποίημα τοῦ Σπανέα εἶναι ἀνομοιοκατάληκτον.

Ἡ παρεμβολὴ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ Σπανέα ἀκολουθεῖ μετὰ τὸν στίχον 66 :

καὶ μὴν ὀχλίζεσαι ποτὲ καὶ μὴν χολομανῆσαι.

Ὁ Φαλιέρος, φθάσας εἰς τὸ σημεῖον τῶν «Λόγων διδακτικῶν» τοῦ Δεφαράνα, ὅπου ὁ πατὴρ συμβουλεύει εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὴν πρά-

⁵⁴) Περὶ τῆς βιβλιογραφίας περὶ τὸν Δεφαράναν καὶ Σπανέα βλ. ἀνωτέρω σημ. 28 καὶ 29.

τητα καὶ τὴν πρὸς πάντας ἀγάπην, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπικαλεσθῆ καὶ τὰ διδάγματα τῆς «παλαιᾶς στράτας» καὶ ἀντέγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ροβοὰμ καὶ ἄλλας νουθεσίας ἔκ τινος παραλλαγῆς τοῦ Σπανέα. Δὲν ἀποκλείεται μάλιστα νὰ τοῦ ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον τὸ χειρόγραφον τοῦ Σπανέα, τὸ περιεχόμενον εἰς τὸν αὐτὸν κώδικα τῆς Βιβλιοθήκης Vallicelliana. Ἐκτὸς πλέον ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ παρεμβολὴ εἶναι τυχαία, ὀφειλομένη μόνον εἰς σύγχυσιν τῶν κειμένων, τοσοῦτω μᾶλλον ὄσω, μετὰ τὸν στίχον 66, ἀκολουθεῖ καὶ ἀλλαγὴ σελίδος ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ Φαλιέρου. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀποσπάσματος ἔκ τοῦ Σπανέα, ὁ Φαλιέρος πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τὴν συνέχισιν τοῦ στιχουργήματός του, ἐπαναλαμβάνει ἔκ νέου τὸν στίχον 66, ἐπιθυμῶν τρόπον τινὰ νὰ ὑποδείξῃ ὅτι ἔληξεν ἡ παρεμβολὴ καὶ ὅτι συνεχίζεται ἡ ἀρχικὴ ἀφήγησις. Τῷ ὄντι ὁ στίχος 160 ἔχει ὡς ἑξῆς.

τὸ λοιπόν, νιέ, μηδὲν ὀχλίζεσαι ποτὲ καὶ μηδὲν χολομανῆσαι.

Εἶναι πρόδηλον ὅτι τὸ κακότεχνον μωσαϊκὸν κατασκευάσμα, προκῆψαν ἔκ τῆς ἀπλῆς συναρμολογήσεως, κατ' αὐθαίρετον τρόπον, ἀποσπασμάτων τινῶν δύο γνωστῶν στιχουργημάτων, δὲν παρουσιάζει οὐδεμίαν λογοτεχνικὴν ἀξίαν, οὐδὲ κἂν τὸν τίτλον τοῦ ποιήματος δύναται νὰ διεκδικήσῃ. Δὲν εἶναι μάλιστα ἀπίθανον νὰ πρόκειται περὶ νόθου ἔργου τοῦ Φαλιέρου, δηλ. ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔκ σφάλματος ἢ παραδρομῆς ἀντιγραφεὺς τις ἀπέδωσεν εἰς τὸν ποιητὴν, ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τούτου.

Βραχείας περὶ τοῦ στιχουργήματος πληροφορίας παρέσχεν, ὡς ἤδη ἀνεφέραμεν, ὁ Σμίττ, ὅστις ἐν τῇ περὶ τῶν διαφορῶν τοῦ ποιήματος τοῦ Σπανέα παραλλαγῶν μελέτῃ αὐτοῦ, μνημονεύων καὶ τὸν κώδικα C 46 τῆς Βιβλιοθήκης Vallicelliana, γράφει τὰ ἑξῆς: «Ὄφειλομεν προσέτι νὰ ἀναφέρωμεν ποίημα μέχρι τοῦδε ἄγνωστον, ὅπερ δέον νὰ θεωρηθῆ οὐχὶ ὡς παραλλαγή τις, ἀλλ' ὡς ἀνάπτυξις τοῦ Σπανέα. Περιέχει μέγαν ἀριθμὸν πρακτικῶν νουθεσιῶν ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς συζύγου, ἐπὶ τῆς συζυγικῆς ζωῆς ἐν γένει, ἀκόμη δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς. Ὁ συγγραφεὺς Μαοῖνος Φαλιέρος ἀπευθύνει τὰς παραγγελίας πρὸς τινα ὄνόματι Μᾶρκον. Τὸ ὅλον ποίημα μᾶλλον ἐκτεταμένον, ἀποτελεῖ συνέχειαν καὶ ἀνάπτυξιν μιᾶς ἤδη μνημονευθείσης παραλλαγῆς τοῦ κώδικος τῆς Vallicelliana. Φέρει τὴν ἐπικεφαλίδα «Ποίημα τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος μισέο Μαοῖ Φαλιέρου».... Οἱ στίχοι εἶναι ὁμοιοκατάληκτοι κατὰ διστιχίαν, ἡ δὲ γλῶσσα εἶναι τόσον δημώδης, ὥστε νὰ ἐνθουσιάσῃ τὸν γλωσσολόγον. Φαίνεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εὐρίσκειτο εἰς χαμηλὸν ἐπίπεδον. Τὸ στιχούργημα συνετέθη τὸν 15ον αἰῶνα, ἴσως δὲ τὸν 16ον αἰῶνα, εἰς χώραν τῆς Ἑλλάδος, κατεχομένην ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Πρόκειται δὲ περὶ τῆς τελικῆς ἐξελίξεως τοῦ ποιήματος τοῦ Σπανέα, εὐρέως ἀναγινωσκο-

μένου, εὐρέως σχολιαζομένου καὶ χρησιμεύοντος ἐπὶ αἰῶνας ὡς μέσου ἀγωγῆς. Τὸ ἔργον τοῦ Φαλιέρου, καίτοι ἄνευ ἀξιώσεων, κατέχει τὴν πρέπουσαν θέσιν παρὰ ταῖς ἄλλαις παραλλαγαῖς, καὶ ἀποτελεῖ τὸν τελικὸν λίθον τοῦ συνόλου»⁵⁵. Ἐπίσης εἰς τὸ μνημονευθὲν ἄρθρον τοῦ «Ποῖημα ἀνέκδοτο τοῦ Μαρίνου Φαλιέρου» ὁ Σμίττ, ὁμιλῶν περὶ τοῦ στιχουργοῦ τούτου γράφει: «Μᾶς ἄφησεν ἀκόμη ὁ Φαλιέρος ἓνα παραινετικὸ ποῖημα, πὸν εἶναι μιὰ παράφραση τοῦ λεγομένου Σπανέα»⁵⁶.

Ἐκ τῶν γενομένων ἤδη παρατηρήσεων ἐξάγεται ὅτι ὁ Σμίττ μόνον προχείρως ἐμελέτησε τὸ χειρόγραφον, διότι ἐν τῇ πραγματικότητι τὸ ποῖημα τοῦ Φαλιέρου δὲν ἀποτελεῖ ἀνάπτυξιν τοῦ Σπανέα, τοῦ ὁποίου μόλις ἑκατοντάδα στίχων ἐπαναλαμβάνει, ἀλλ' εἶναι κατὰ μέγα μέρος πιστὴ ἐπανάληψις τῶν «Λόγων διδακτικῶν» τοῦ Δεφαράνα.

Οἱ στίχοι 341 ἐπ. τοῦ στιχουργήματος:

*διὰ τοῦτο, Μᾶρκο, σὲ ἤλεγα ὅποιος κι ἂν ἐγλυτώσῃ
νὰ τὸν ἐκράζω θέλω νῖόν, διατὶ ἀπὸ ἀνθρώπου γνῶσι
δὲν εἶναι μπορεζάμενον, ὅποιος καὶ ἂν κολυμπήσῃ
εἰς τέτοιον πέλαγος βαθὺν καὶ νὰ μηδὲν βουλήσῃ,*

ἤγαγον τὸν Σμίττ νὰ ὑποθέσῃ ὅτι οἱ «Λόγοι διδακτικοὶ» τοῦ Φαλιέρου ἀπευθύνονται πρὸς τινὰ ὀνομαζόμενον Μᾶρκον. Ἀλλ' ὁ μνημονευθεὶς στίχος 341 δὲν εἶναι εἰμὴ ἀπλῆ ἐπανάληψις τοῦ στίχου 501 ἐπ. τῶν «Λόγων διδακτικῶν» τοῦ Δεφαράνα, ὅπου ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Μαρκέζη:

*δι' αὐτὸ ὁ Μαρκέζης ἔλεγεν, ὅποιος καὶ ἂν γλυτώσῃ
νὰ τὸν ἐκράζονν θέλοννε παιδί, διότι ἀπ' ἀνθρώπου γνῶσι
δὲν εἶναι μπορεζάμενον τινὰς <νὰ> κολυμπήσῃ
εἰς τέτοιον πέλαγος βαθὺ καὶ νὰ μηδὲν βουλήσῃ.*

Ὁ Φαλιέρος, ἀλλοιώσας πῶς τὸ νόημα, ἀντικατέστησε τὸ ὄνομα τοῦ Μαρκέζη διὰ τοῦ Μάρκου, τὸ ὁποῖον συμπίπτει οὕτω πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Δεφαράνα. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὅμως πρόκειται περὶ ἀπλῆς συμπτώσεως, ὁ δὲ Φαλιέρος ἀνέγραψε τὸ ὄνομα Μᾶρκος διὰ λόγους μετρικῆς, ἀπομιμούμενος τὸ ὄνομα τοῦ Μαρκέζη.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω δὲν εἶναι πλέον δυσχερὲς νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς τῶν «Λόγων διδακτικῶν» τοῦ Φαλιέρου, ἢ τοῦλάχιστον ποῖος εἶναι ὁ *terminus post quem*. Ἀφοῦ οἱ «Λόγοι διδακτικοὶ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν» τοῦ Δεφαράνα ἐγράφησαν τῷ 1543, εἶναι πρόδηλον ὅτι τὸ στιχούργημα τοῦ Φαλιέρου ἐγράφη ὀλίγον

⁵⁵) J. Schmitt, Ueber den Verfassen des Spaneas, ἐνθ. ἀν. 331-332.

⁵⁶) J. Schmitt, ἐνθ. ἀν., 294.

βραδύτερον, ὅταν ὁ συγγραφεύς, κατὰ τὴν ὁμολογίαν του, εἶχεν ἐγκαταλείψει πλέον τὴν πρώτην αὐτοῦ νεότητα.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ περιεχόμενον, ὁ Φαλιέρος, ἐπαναλαμβάνων σχεδὸν αὐτολεξεῖ τὸ πρότυπον τοῦ Δεφαράνα, συμβουλεύει ἐν πρώτοις τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πλήρη ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους τῆς ἐκκλησίας, ὡς τὸ κυριώτατον παράγγελμα διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν συνεχείᾳ παροτρύνει εἰς ὑπομονὴν καὶ ταπεινοφροσύνην, προσέτι δὲ εἰς γενναιοψυχίαν καὶ προαότητα, ὑπενθυμίζων ἐκ τοῦ Σπανέα τὸ ἐλεισόδιον τοῦ Ροβοάμ· ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ στιχουργήματος παραλαμβάνει καὶ ἄλλας νουθεσίας περὶ σεβασμοῦ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους, περὶ ἀνδραγαθίας εἰς τοὺς πολέμους καὶ περὶ φιλευσπλαγχνίας. Ἐπανερχόμενος εἰς τὸν Δεφαράναν, παρέχει συμβουλὰς κατὰ τῆς ἀπληστίας, τῆς ἀργίας, τῆς λαιμαργίας καὶ τῆς πορνείας, παρατηρῶν ὅτι τὰ σφάλματα ταῦτα γίνονται αἰτία πολλῶν κακῶν, ἀναφέρει δὲ τὰ παραδείγματα τοῦ Ὀλοφέρνη, τῆς Λουκρητίας καὶ τῆς ἀγνῆς Σωσάννης, διότι «*τοῦτα τὰ ξόμπλια φέγγουσι τοῦ καθενὸς νὰ βλέπη—νὰ μὴν τὸν σύζυγον οἱ ὄρεξεις σὲ κεῖνα τὰ δὲν πρόεπει*». Ἀκολουθῶς ἀπὸ τοῦ στίχου 236-410, δηλ. τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν «*Λόγων διδακτικῶν*», ἀφιεροῦται εἰς τὸν συζυγικὸν βίον, παρεχομένων νουθεσιῶν διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς συζύγου, διὰ τὰ προτερήματα αὐτῆς καὶ διὰ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ συζύγου, διὰ τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν τέκνων, ἀκόμη δὲ καὶ διὰ τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ ἀνδρὸς ἐν περιπτώσει θανάτου τῆς συζύγου καὶ ἐν περιπτώσει δευτερογαμίας αὐτοῦ. Τέλος ὁ Φαλιέρος, τελευτῶν ἀποτόμως κάπως τὸ ποίημά του, συμβουλεύει τὴν ἐλεημοσύνην, ὡς τὸ ἀσφαλέστερον μέσον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς μετὰ θάνατον σωτηρίας.

Αὕτη εἶναι ἡ ὑπόθεσις τῶν «*Λόγων διδακτικῶν*», εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως μάτην θὰ ἀναζητήσῃ τις ἔστω καὶ μίαν μόνην γνώμην ἢ στίχον, ὀφειλόμενον εἰς τὸν ποιητὴν μας· διὰ τοῦτο θεωροῦμεν περιττὸν καὶ νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς λεπτομερεστέρας παρατηρήσεις περὶ τοῦ κειμένου, μὴ παρουσιάζοντος οὐδεμίαν πρωτοτυπίαν.

Ἡ μελέτη τοῦ ἔργου, ἐν τούτοις, εἶναι χρήσιμος, τὸ μὲν διότι περιέχει ἀγνωστον μέχρι τοῦδε παραλλαγὴν τοῦ περιφήμου ποιήματος τοῦ Σπανέα, τὸ δέ, διότι ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸ συγκρίσεως εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῶσιν ἱκανοὶ στίχοι τῶν «*Λόγων διδακτικῶν*» τοῦ Δεφαράνα, τῶν ὁποίων τὸ στιχουργήμα τοῦ Φαλιέρου ἀποτελεῖ ἀπλὴν ἐπανάληψιν⁵⁷.

⁵⁷) Ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν «*Λόγων διδακτικῶν*» τοῦ Φαλιέρου πρὸς τοὺς «*Λόγους διδακτικούς*» τοῦ Δεφαράνα δύναται νὰ ἐπενεχθῶσι πολλαὶ διορθώσεις εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ὑπὸ τῆς Καραϊσκάκη ἔκδοσιν τοῦ τελευταίου, ὡς ἐν καιρῷ θέλομεν ἀποδείξει.

δ) ΡΙΜΑ ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΚΗ

Τὸ παρὸν στιχούργημα, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπαρξιν εἶχον ἤδη σημειώ-
σει ὁ Σμίττ⁵⁸, ὁ Λεγκράν⁵⁹ καὶ ὁ Κρουμβάχερ⁶⁰, σύγκειται ἐκ 420 δε-
καπεντασυλλάβων ὁμοιοκαταλήκτων στίχων, ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ πρῶτον
παρ' ἡμῶν τῷ 1940⁶¹. Παρεδόθη ἐπίσης ἄνευ τίτλου, τὸν δὲ τίτλον
«Ρίμα παρηγορητικὴ» υἱοθετήσαμεν ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ,
ἀποσκοποῦντος εἰς τὴν παρηγορίαν ἀναξιοπαθοῦντος φίλου. Περὶ τῆς
πατρότητος τοῦ ποιήματος μαρτυρεῖ τὸ εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἀμβροσιαν-
οῦ χειρογράφου δίστιχόν, ἔχον οὕτω :

*ὡς ἐδεπὰ ἐτελειώθηκεν ἡ Ρίμα τοῦ Φαλιέρου
τ' ἀφέντη, τοῦ μισέο Μαροῦ, τοῦ παλαιοῦ, τοῦ γέρον.*

Τῆς «Ρίμας παρηγορητικῆς» εἶναι γνωστὰ δύο χειρόγραφα, σωζό-
μενα εἰς τοὺς μνημονευθέντας ἤδη κώδικας τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης
Νεαπόλεως (III. B. 27)⁶² καὶ τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μι-
λάνου (Y. 89 sup.)⁶³. Τὰ χειρόγραφα διετηρήθησαν ἐν καλῇ καταστά-
σει, γέμουσιν ὅμως ὀρθογραφικῶν καὶ ἄλλων σφαλμάτων, εἷς τινὰ δὲ
σημεῖα τὸ κείμενον ἔχει μέχρι τοιοῦτου σημείου ἀλλοιωθῆ ὑπὸ τῶν ἀν-
τιγραφέων, ὥστε νὰ καθίσταται λίαν δυσχερὴς ἡ κατανόησις αὐτοῦ.

Ἀπὸ ἐπόψεως περιεχομένου, καίτοι αἱ μεταξὺ τῶν δύο χειρογρά-
φων διαφοραὶ δὲν εἶναι οὐσιώδεις, ὑπάρχουσιν ὅμως πολλαὶ ἐπουσιώ-
δεις παραλλαγαί, ἰδίᾳ γλωσσικῆς καὶ γραμματικῆς φύσεως, ὀφειλόμε-
ναι εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς, οἵτινες, ἀντιγράφοντες ἢ γράφοντες ἀπὸ μνή-
μης τὸ στιχούργημα παρέφθειραν αἰσθητῶς τὸ ἀρχικὸν κείμενον. Αἱ
κυριώτεραι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δύο κειμένων ὀφείλονται εἰς τὴν χρη-
σιμοποίησιν συνωνύμων, εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῆς σειρᾶς λέξεων ἢ τὴν με-
τάθεσιν στίχων ὀλοκλήρων κλπ.

Μᾶλλον ἀξιοσημεῖωτος εἶναι ἡ διάφορος ἔκτασις τῶν δύο κειμένων,
διότι ἐνῶ τὸ χειρόγραφον τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθήκης σύγκειται ἐκ
280 στίχων, τὸ χειρόγραφον τῆς Νεαπόλεως περιέχει 335, ἥτοι ὑπερ-
βάλλει κατὰ 55 στίχους τὸ πρῶτον. Ἀκριβέστερον δέ, πλὴν ἄλλων μι-
κροτέρων διαφορῶν, ἐκ τοῦ Ἀμβροσιανοῦ κώδικος ἐλλείπουσιν οἱ στί-
χοι 109-130 καὶ 305-336. Τὸ γεγονός ὅτι καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις

⁵⁸) J. Schmitt, ἐνθ. ἀν.

⁵⁹) É. Legrand, Bibliothèque grecque vulgaire, II, Introduction, LXII.

⁶⁰) K. Krumbacher, ἐνθ. ἀν. Γ', 72 ἐπ.

⁶¹) Βλ. σημ. 5.

⁶²) Περιγραφὴν τοῦ κώδικος βλ. εἰς σημ. 32.

⁶³) Περὶ τοῦ κώδικος βλ. σημ. 43.

παραλείπονται τόσοι ἀκριβῶς στίχοι, ὅσοι περιέχονται εἰς ἑκάστην σελίδα τοῦ χειρογράφου, ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ παράλειψις ὀφείλεται μᾶλλον εἰς παραδρομὴν τοῦ ἀντιγραφέως, ὅστις ἐξ ἀβλεψίας ὑπέπεσε δις εἰς τὸ αὐτὸ σφάλμα, νὰ μὴ ἀντιγράψῃ τὰς ἀντιστοίχους σελίδας.

Ἄλλὰ καὶ τὸ πληρέστερον διασωθὲν χειρόγραφον τῆς Νεαπόλεως δὲν εἶναι ἀκέραιον, δεδομένου ὅτι τὸ κείμενον διακόπτεται ἀποτόμως, κατὰ τρόπον μαρτυροῦντα ὅτι ὑπῆρχε καὶ συνέχεια. Τὸ παράδοξον δὲ εἶναι ὅτι εἰς τὸν Ἀμβροσιανὸν κώδικα, εἰς τὸν ὁποῖον, ὡς εἴπομεν, τὸ κείμενον σταματᾷ εἰς τὸν στίχον 305, τὸ στιχοῦργημα φέρεται ὡς πλήρες, προστιθεμένου εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐξῆς διστίχου:

*ὡς ἔδεπὰ ἐτελειώθηκεν ἡ Ρίμα τοῦ Φαλιέρου
τ' ἀφέντη, τοῦ μισῆρ Μαρη, τοῦ παλαιοῦ, τοῦ γέρου.*

Τὸ δίστιχον τοῦτο δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὸ χειρόγραφον τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Νεαπόλεως.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ περιεχόμενον, κατὰ συνήθειαν, ὁ Φαλιέρος ἀπευθύνει τοὺς λόγους του πρὸς φίλον, τὸν ὁποῖον προσαγορεύει «ἀγαπημένε μου ἀδελφέ, γλυκώτατό μου ταίρι», ἀλλὰ τὰ συμφραζόμενα καὶ τὸ ἔφος ἐν γένει τοῦ ποιήματος ἄγουσιν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν τῇ πραγματικότητι ὁ ποιητὴς δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του συγκεκριμένον πρόσωπον. Εἶναι δὲ ἡ ὑπόθεσις ἀπλουστάτη, περιλαμβάνουσα σειρὰν συμβουλῶν καὶ νουθεσιῶν. Ὁ ποιητὴς ἀπευθυνόμενος πρὸς φανταστικὸν πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἡ μοῖρα ἐπληξε διὰ τοῦ θανάτου προσφιλῶν συγγενῶν, καὶ ἄλλων ἀτυχημάτων, ζητεῖ νὰ τὸ παρηγορήσῃ, περιγράφων τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου καὶ τὸ ἀβέβαιον τῶν ἐγκοσμίων, ὡς καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ καλοῦ χριστιανοῦ νὰ δέχεται μετὰ καρτερίας καὶ νὰ ὑποτάσσεται ἀγγογύστως εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅστις, ὡς ὁ μόνος ἐξουσιαστὴς τοῦ σύμπαντος, κυβερνᾷ κατὰ βούλησιν καὶ συμφῶνως πρὸς τὰς ἀνεξιχνιάστους Λύτου βουλήσ τὰ ἀνθρώπινα, παρέχων καὶ ἀφαιρῶν τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἀγαθὰ:

*Τῆς σάρκας εἶναι τὸ λοιπὸν ἴδιον τῆς ν' ἀποθαίνῃ
καὶ νὰ στραφῇ ἔς τὰ ἴδια τῆς κ' ἐκεῖ νὰ περιμένῃ
καὶ ὡς κορνιαχίος νὰ γίνεται, ὥστε πὸν νὰ ῥθ' ἡ κρίσις
ν' ἀνασταθῇ μὲ νέα ζωὴ, ψυχὴ καὶ μ' ἄλλη φύσι.
Φίλε, τὸν πρῶτον θάνατον καθὼς ὀπῶχει γνῶσι,
δὲν τοῦ τυχαίνει νὰ πονῇ μὲ ραθυμία τόση.
Γιοφύριν ἔν' καὶ ποταμὸς γοργοπεραματάρης
καὶ σύνορον σιμώτερον, ἀλλέας λογῆς καὶ χάρις,
διὰ πᾶς μὲ θάνατον καλὸν ὀπῶχει νὰ μισσέψῃ,*

κ' ἐκεῖ νὰ ᾽πά πρὸς τοῦ Θεοῦ τὴ χάρι νὰ πληκέψη.
 Πρέπει λοιπὸν καὶ πασαεῖς νὰ γαίνη τὴν πικριά του,
 γοργὸν καὶ ἀφρίδιον γνώθοντα πὼς ἔν' τὸ πέρασμά του.
 Μ' ἀπήτις διάβωμεν αὐτὸ τῆς Τρίχας τὸ γιοφύρι,
 διατὶ δὲν ἔχει πλιὰ καιρὸν καὶ τρόπο νὰ γιαγείρη,
 τότες τυχαίνει πασαεῖς μὲ δίκιο νὰ φοβᾶται,
 ὄντεν αὐτὸς μὲ τὴν ζωὴν ἐτούτη δὲν φελάται (στ. 55-70).

Παρατηρεῖ ὅτι ἐάν τις ἀπολέση συγγενεῖς καὶ ὑπάρχοντα, δὲν πρέπει νὰ ἀπελπίζεται οὔτε νὰ παραπονῆται κατὰ τοῦ Θεοῦ, διότι ὁ τροχὸς τῆς τύχης εἶναι εὐμετάβλητος. Οὕτως εἶδε πτωχὸν νὰ πλουτήσῃ καὶ πλούσιον νὰ πτωχεύσῃ, ὑγιᾶ νὰ ἀσθενήσῃ καὶ ἀσθενῆ νὰ γίνῃ ὑγιής, σκλάβον νὰ γίνῃ ἀφέντης καὶ ἄρχοντα νὰ γίνῃ δοῦλος, ἀσήμους νὰ γίνωσι βασιλεῖς καὶ βασιλεῖς νὰ καταστραφῶσι κ.ο.κ. Ἡ εὐτυχία καὶ ἡ δυστυχία διαδέχονται ἀλλήλας, κατὰ νόμον ἀπαράβατον, ὡς μαρτυροῦν πλεῖστα ὅσα παραδείγματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ποιητὴς ἀναφέρει τὴν περίπτωσιν τοῦ Πριάμου καὶ τῆς Ἑκάβης «καὶ ἄλλες πολλές μετάλλαξες στὴν κοσμικὴ τὴ σφαῖρα — τὲς φέρονουν τὰ συμβαινικὰ κ' ἡ τύχη ᾽ς πᾶσα μέρα». Διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ χάνῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ ὑπομένῃ τὰ πάντα μὲ ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν. Τέλος, ὁ θάνατος δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται δυστύχημα, ἀλλὰ λύτρωσις ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια πάθη καὶ ἔνωσις μετὰ τοῦ Πλάστου, ὅστις ἀγαπᾷ καὶ προνοεῖ διὰ τὸν ἄνθρωπον, χάριν τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησε τὰ πάντα, ἦτοι τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὸν χρόνον καὶ τὰς καιρικὰς μεταβολὰς, τὰ νερὰ καὶ τὰ φυτὰ, ὡς καὶ τὰ ζῶα τῆς ξηρᾶς, τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἀέρος. Ἀκόμη κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν καὶ ἔλαβε σάρκα καὶ ὀστά, σώσας διὰ τῆς θυσίας του τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Φαλιέρος ὁμιλεῖ ἐπίσης περὶ ἁμαρτίας, περὶ πνευματικῆς ζωῆς καὶ εὐτελείας τῶν ἐπιγείων, περὶ χριστιανικοῦ βίου καὶ θανάτου, καὶ τέλος παρέχει σειρὰν θρησκευτικοῦ περιεχομένου νουθεσιῶν καὶ παροτρύνει εἰς τὴν προσευχήν, ὡς κυριώτερον μέσον σωτηρίας τῆς ψυχῆς.

Ἡ συγγένεια πρὸς τὰ παλαιότερα καὶ σύγχρονα στιχουργήματα τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου εἶναι καταφανής. Περιγραφαί, νουθεσίαι, γνωμικὰ καὶ ὕφος ὑπενθυμίζουν τὰ παράλληλα στιχουργήματα τῶν ἐπίσης μετριωτάτης ἀξίας ποιητῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Φαλιέρου. Ὡς δὲ ἐκείνους, τοιοῦτοτρόπως καὶ αὐτὸν χαρακτηρίζει τὸ ἐν γένει μονότονον καὶ ψυχρὸν ἀφηγηματικὸν ὕφος καὶ ἡ ἔλλειψις ποιητικῆς πνοῆς καὶ ἐξάρσεως.

Καὶ εἰς τὸ στιχουργήμα τοῦτο ἀπαντῶσι διάφορα γνωμικὰ καὶ δίστιχα, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν τὰ σημαντικώτερα :

Φίλε, τὴν κοσμικὴν ζωὴν γιὰ γὼ καθὼς ξεικάζω
 σιγὸν-σιγὸν καὶ ἀπόκρυφον θάνατον τῆνε κράζω (στ. 39-40).

Τῆς σάρκας ἔναι τὸ λοιπὸν ἴδιον τῆς ν' ἀποθαίγη
καὶ νὰ σιραφῆ ᾽ς τὰ ἴδια τῆς κ' ἐκεῖ νὰ περιμένη (στ. 55-56).

Γιοφύριν ἔν' καὶ ποταμὸς γοργοπεραματάρης
καὶ σύνορον σιμώτερον ἀλλέας λογιῆς καὶ χάρης (στ. 61-62).

Πρόπει λοιπὸν καὶ πασαεῖς νὰ γιαινή τὴν πικριά του
γοργὸν καὶ ἀφνίδιον γνώθοντα πῶς ἔν' τὸ πέρασμά του (στ. 65-66).

Δὲν βλέπεις, φίλε, τὸν καιρὸν τὸ πῶς οὐδέν' ἀρήνει
σιτέρεόν τι νὰ στέκεται; μὰ δῶ κ' ἐκεῖ τὸν κλίνει,
καὶ χρόνοι πῶς μᾶς φεύγουσι καὶ πῶς κυλοῦ καὶ πάσι
καὶ πᾶσα μέρα δὲ θωρεῖς τὸν κόσμον πῶς ἀλλάσσει; (στ. 109-112).

Σώπα, κι ἄς εἶσαι φρόνιμος καὶ συνταπεινωμένος
καὶ ἄφες τὸν κόσμον νὰ περιᾶ σὰν ἔναι μαθημένος (στ. 193-194).

Δὲν ἔχει ὁ κόσμος πούποτε ἀναπαμένη στάσι,
ὅλα μὲ πόνους καὶ πικριές πάντα κυλοῦ καὶ πᾶσι (στ. 233-234).

Ἐκ τῶν γνωμικῶν τούτων τινὰ ἐνθυμίζουσι ἄλλα σύγχρονα ἔργα,
τινὰ δὲ λαϊκὰς παροιμίας.

3. Η ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Η ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΑ

α) Ἡ γλῶσσα

Τὰ στιχουργήματα τοῦ Φαλιέρου παρουσιάζουσι ἀξιόλογον ἐνδιαφέρον ἀπὸ φιλολογικῆς, λαογραφικῆς καὶ καθαρῶς γλωσσικῆς ἐπόψεως. Ἔχουσι γραφῆ εἰς τὸ κρητικὸν ἰδίωμα, ἀλλ' ὡς εἰς τοὺς πλείστους συγχρόνους ποιητὰς, οὕτω καὶ εἰς τὸν Φαλιέρον, ἡ γλῶσσα δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποκτήσει τὴν ὁμοιομορφίαν ἐκείνην καὶ τὴν ὁμοιογένειαν, τὴν ὁποῖαν προσέλαβε βραδύτερον εἰς τὰ σημαντικώτερα ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνικῆς ἀκμῆς τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνος· αὕτη παρουσιάζεται μᾶλλον ὡς κοῤῥα στοιχείων καὶ τύπων τῆς λογίας παραδόσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου λέξεων καὶ τύπων τῆς ὁμιλουμένης. Διὰ τὴν ἀκριβῆ μελέτην ὅμως τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τοῦ Φαλιέρου θὰ χρειασθῆ πρῶτον ἡ ἀποκατάστασις τῶν κειμένων, δεδομένου ὅτι, ὡς ἀνεφέρομεν, ταῦτα ἔχουσιν ὑποστῆ αἰσθητὰς ἀλλοιώσεις ὑπὸ τῶν ἀντιγραφῶν. Περιοριζόμεθα ὅθεν εἰς γενικὰς μόνον παρατηρήσεις, ἐπιφυλασσόμενοι ὅπως ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοῦ θέματος μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν στιχουργημάτων.

1) **Ξενικὰ στοιχεῖα.** Ὅπως ὅλα τὰ κρητικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὰ στιχουργήματα τοῦ Φαλιέρου, δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένα ξενισμῶν, ἰδίᾳ δὲ λέξεων λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς προελεύσεως, αἱ ὁποῖαι εἶχον εἰσαχθῆ εἰς τὴν κρητικὴν διάλεκτον κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς φραγκοκρατίας καὶ χάρις εἰς τὴν στενὴν πνευ-

ματικὴν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ Κρήτης καὶ Ἑνετίας. Ὡς παρατήρησεν ὁ Ξανθουδίδης, πρέπει νὰ γίνηται διάκρισις μεταξὺ τῶν λέξεων ἐκείνων, αἵτινες ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἰταλικῆς, καὶ ἐκείνων, αἵτινες εἶχον ἤδη εἰσδύσει κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς λατινικῆς. Ὁ Φαλιέρος ἀποφεύγει τὴν εὐρεῖαν χρῆσιν ξενικῶν στοιχείων· παρ' ὅλα ταῦτα ἀπαντῶσι παρ' αὐτῷ ξενικαὶ λέξεις, κοινῆς λαϊκῆς χρήσεως, αἱ ὁποῖαι ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει εἶχον χάσει τὸν ξενικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα. Ἴδου αἱ κυριώτεραι: ἀκκουμπῶ, ἄρματα, ἄσπρος, βούλλα, βουλλώνω, γούλα, γουλιά, γουνέλλα, δηνέρι, καβαλλαρία, καδένα, καμάρι, καπετάνος, κάστιρο, κοντετζιό, κουρσεύω, μαντᾶτο, μαστοριά, μισσέρ, μισσεύω, μίσσος, μουλάρια, μποκούνι, ξόμπλι, ὀγάϊ, ὀρδινιά, ὀρδινιάζω, παλάτι, παραστρατῶ, πάροδος, πλικεύω, πόπολο, πόρτα, πονλλι, ποῦρι, ρέ, ρήγας, ρίμα, σαίττα, σαγιτιά, σαίττεύω, σόλδι, σπίτι, σιράτα, σιρατεύω, σιουπί, τάβλα, ταρκάσσι, ταρκασοδόξαρο, φαμελιά, φαμέγιος, φουσοᾶτο.

Ἐκτὸς τῶν δυτικῆς προελεύσεως λέξεων, ὑπάρχουσι καὶ ἐλάχισται λέξεις σλαβικῆς καὶ ἀραβικῆς καταγωγῆς, ὡς ροῦχα, σεντούκι, ζιγανεύω, ἀζιγανεύω.

2) Λέξεις τῆς λογίας παραδόσεως. Ὁ Φαλιέρος, εἰς τὰ στιχουργήματα αὐτοῦ, παραλλήλως πρὸς τὸ λαλούμενον ἰδίωμα, μεταχειρίζεται καὶ λέξεις τῆς λογίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν, χάριν παραδείγματος, τὰς ἐξῆς: ἀγάλλομαι, ἀλλότριος, ἀναρχος, ἀπαιτῶ, διάγω, δεῦτε, δύναμαι, εἶτα, εὐλογον, ἡμῖν, θύρα, κρείτων, μᾶλλον, ὀμνύω, ὀρέγομαι, ὀμμάτιον, ὀπότεν, οὐδόλως, οὕτως, ὄφελος, πάντες, ποιῶ, πῦρ, ραθυμία, στέργω, τίς, ψέγω, ὡς, ὡσπερ κλ.

3) Τυπολογικοὶ ἀρχαϊσμοί. Ἐκτὸς τῆς χρήσεως λέξεων τῆς λογίας παραδόσεως, ὁ Φαλιέρος μεταχειρίζεται καὶ γραμματικούς τύπους, οἵτινες εἶχον περιπέσει εἰς ἀχρηστίαν ἐν τῇ δημώδει, ὡς: ἀκουσον, λέγετε, πληροφορηθήτη, λαλοῦντας, μήτηρ, πάτερ, ὃ παντοκράτορ, ἠγαπημένον, ἀλλέως, ἐξ αἵματος, ἐπ' οὐρανοῦ, ἐν τῇ Γραφῇ, περὶ τούτου, δι' ὄφρων, τὸ ἰδεῖν, τὸ νικᾶν, ἀνδραγαθεῖν κλ.

Γενικῶς δὲ εἰς τὸν Φαλιέρον συχνῆ εἶναι ἡ χρῆσις καταλήξεων τῆς λογίας παραδόσεως, ὡς ἡ ρηματικὴ κατάληξις -ουσι καὶ -ομεν, ἡ συλλαβικὴ ἢ χρονικὴ αὔξησις τῶν ἱστορικῶν χρόνων, αἱ καταλήξεις τῶν ὀνομάτων τῆς τρίτης κλίσεως -ις, -ευσ, -ιν, -εις κλ., ἡ χρῆσις τῶν προθέσεων ἐκ, διά, μετὰ, διατηρουμένης καὶ τῆς συντάξεως αὐτῶν, ἡ διατήρησις τοῦ ἀπαρεμφάτου κλ. Τοὺς περισσοτέρους τοιούτους τυπολογικούς ἀρχαϊσμοὺς παρουσιάζουσιν οἱ «Λόγοι διδακτικοί», καὶ δὴ οἱ στίχοι οἱ εἰλημμένοι ἐκ τοῦ Σπανέα, ἐπομένως δὲν δύνανται νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν ποιητὴν μας.

4) Τύποι φωνητικῶς ἀρχαίζοντες. Ὁ Φαλιέρος διατηρεῖ πολλοὺς τύπους φωνητικῶς ἀρχαίζοντας, ἐνῶ ἐκ παραλλήλου ἀπαντῶσι παρ' αὐτῶ καὶ τύποι τῆς δημώδους γλώσσης. Τὸ γεγονός τοῦτο ὀφείλεται βεβαίως ἐν μέρει εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν ποιητὴν, ἀλλ' ἐν μέρει εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς, οἵτινες ἠλλοίωσαν τὸ κείμενον διὰ τὴν μελέτην ὅθεν τοῦ θέματος εἶναι ἀναγκαία ἡ ἀποκατάστασις τοῦ πρωτοτύπου. Τιοιοῦτοι τύποι εἶναι οἱ ἑξῆς: γύρευσε, διώκτης, ἐκτύπησε, ἦλθε, κορνιακτός, ἐπαίδευσε, πιστεύσης κλ.

5) Δημώδης ἐπίδρασις. Παραλλήλως πρὸς τοὺς τύπους τῆς λογίας παραδόσεως ἀπαντῶσι παρὰ τῷ Φαλιέρῳ καὶ τύποι εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι καταφανὴς ἡ δημώδης ἐπίδρασις, ὡς πρίκα, νύχτα, ἦρθε, φτερά, τυραγνᾶται, πεθυμιά, πνέμα, ἐβλέποντας, ἀθρώπου, δηγᾶται, ἐγράφηκα, χτύπησε, θώρειε, γιατρό, ἐκρουγεν, ὀλπίδα, κράτουνα, στοχαστῆ, ἐβασανίστη, φτειάσω, κρουφό, ἔπασκε, ἀσιενῆ, ἀπορπιστῆ, δεκτῶ, οἱ ἄλλαξες, ἐπέφτασιν, οἱ ἀνάγκασες, φοβούμαστε, ψοματέψου, τίβσιτες, σκοινί, γλυκώτατο, θελημάτου, ζιγανευόμεστα, γνωριζούμεστα, ρθοῦμε, σκολειό, δείχνει, στειρευτῆς, φτωχάνη, δειντρόν, θρέφει, σκαντάλησε, βουλευτῶ, συνανάνθρωποι, ἀφοκραστῆ, γιορτές, ἐγδέχεσαι, χωργιάτες, πάσκισε, τὲς διάξες, ὀρπίδα καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

6) Γλωσσικοὶ βιασμοί. Καὶ γλωσσικοὶ βιασμοὶ ἀπαντῶσι παρὰ τῷ Φαλιέρῳ, ὡς ἐβλέποντας, φθαῖτε, ταρακτῆ, κόφθει, δεκτῶ, ἐδόδοι, τὸ ζῆλος, φθαίσιμον, ἐσφίκτη κλ.

7) Στοιχεῖα μαρτυροῦντα ἀρχαϊκώτεραν γλωσσικὴν μορφήν. Τύποι τινὲς ἀπαντῶντες παρὰ τῷ Φαλιέρῳ μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀρχαϊκώτερας μορφῆς τῆς γλώσσης αὐτοῦ. Τιοιοῦτοι τύποι εἶναι οἱ ἑξῆς: ὁ σχηματισμὸς τοῦ μέλλοντος διὰ τοῦ θέλω, θέλω νά, ἀντὶ τοῦ μεταγενεστεροῦ θά, ὡς θέλω γράφει, θέλω στοχαστῆ, θέλει δείξει, θέλεις εὔρεῖν, θές ἰδεῖν, χαρίσει θὲ κλ., ὁ σχηματισμὸς τῆς μετοχῆς διὰ τῆς καταλήξεως -οντα, ἀντὶ τῆς μεταγενεστερας -οντας, ὡς ἔχοντα, ποθῶντα, φοβῶντα, γνωρίζοντα, δειλιῶντα, ἔσιοντα, σκοπῶντα, βαστῶντα, κρατῶντα, μελειτῶντα, θωρῶντα, συντηρῶντα, παραστρατῶντα, παινῶντα, εὐχαριστιῶντα κλ., ἡ διατήρησις τύπων τοῦ ἀπαρεμφάτου, ὡς τὸ ἰδεῖν, τ' ἀκούσειν, θές ἰδεῖν, θέλεις εὔρεῖν κλ., ἐπίσης δὲ οἱ τύποι εἰς μίον, ποίσω, ἴτις, ἐκράτει, τινάς, ἐξουσιὰ κλ.

8) Συνίξεις. Συνήθη εἶναι παρὰ τῷ Φαλιέρῳ — ὡς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους στιχουργοὺς τῆς ἐποχῆς του — τὰ φαινόμενα τῆς συνιζήσεως, τῆς ἀφαιρέσεως καὶ τῆς κράσεως, τῆς ὁποίας ἀπαντῶσι πολλὰ παραδείγματα, ὡς πῶχεις, ὀπῶχουν, μδοσίμωσε, μδλές, ὀπῶπολέμα, ὀπῶκόπιαζε, ὀπῶβαγε, ὀπῶδωσε, μδκίνησε, μδλεγε, μδδῶκαν, ὀπῶβρέθη, μδδειξες, ὀπῶγαι, ὀδῶγαι, μῶγαι, ὀπῶπομείναμεν, ὀδῶχάρισε, ἀπῶχει κλ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ὁ Φαλιέρος μετεχειρίσθη γλῶσσαν ἀκατέργαστον, ἀνομοιόμορφον καὶ μὴ ἀποκρυσταλλωμένην, ἐν τῇ ὁποία παρατηρεῖται ἀνάμιξις λέξεων καὶ τύπων τῆς λογίας ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς λαλουμένης διαλέκτου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν εἶναι ἀσυνήθες διὰ τὴν ἐποχὴν του, ἥτις παρουσιάζεται ὡς μεταβατική, ὡς περίοδος προεργασίας διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν καὶ καλλιέργειαν τοῦ κρητικοῦ ἰδιώματος, τὸ ὁποῖον μὲ τὸν Κορνᾶρον κατώρθωσε πλέον νὰ ἐπιτύχη τὴν τελειότεραν αὐτοῦ μορφήν εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον. Ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἔποψιν μελετώμενος ὁ Φαλιέρος, παρέχει σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος.

β) Ἡ στιχουργία

Ὁ Φαλιέρος καὶ εἰς τὰ τέσσαρα στιχουργήματά του χρησιμοποιεῖ ἀποκλειστικῶς τὸ πλέον κοινὸν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν του εὐρύτατα διαδομένον μέτρον τοῦ δεκαπεντασυλλάβου. Συνοδεύεται δ' οὗτος πάντοτε ὑπὸ τῆς ὁμοιοκαταληξίας, ἐξαιρέσει ἑκατοντάδος στίχων τῆς «Ρίμας παρηγορητικῆς», εἰλημμένων ἐκ τοῦ Σπανέα, οἵτινες εἶναι ἀνομοιοκατάληκτοι. Τὸ μέτρον ἀκολουθεῖ γενικῶς τοὺς ὀρθοὺς μετρικοὺς κανόνας, παρ' ὅλον ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξη τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐλυγισίαν τῶν δοκιμωτέρων ἔργων τῆς κρητικῆς ἀκμῆς. Δὲν ἐλλείπουσι βεβαίως ἐκ τῶν διασωθέντων κειμένων μετρικά τινα σφάλματα, φαίνεται ὅμως ὅτι ταῦτα ὀφείλονται ὄχι εἰς τὸν συγγραφέα, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς τῶν χειρογράφων, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ πλεῖστα προέρχονται ἐξ ἀπλῆς παραδρομῆς καὶ δύνανται εὐχερῶς νὰ διορθωθῶσι.

Οὕτω π.χ. ὁ στίχ. 12 τῆς «Ρίμας παρηγορητικῆς»:

ὡς ὅσον πλέα τὰ μελετῶ, ξενίζω ἀτός μου,

ἀποτελούμενος ἐκ δεκατεσσάρων συλλαβῶν, δύναται νὰ ἀποκατασταθῇ, ἀντικαθισταμένου τοῦ ἐνεργητικοῦ τύπου τοῦ ρήματος *ξενίζω* διὰ τοῦ παθητικοῦ *ξενίζομαι*, ὅστις καὶ ἀποδίδει ὀρθότερον τὸ νόημα. Ἐπίσης ὁ στίχος 241 τοῦ αὐτοῦ στιχουργήματος:

εἰς λίγον ψῆφος παεῖς, ὥστε νὰ ζῆ μετὰ του,

ἀποκαθίσταται εὐκόλως διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ τύπου *παεῖς* διὰ τοῦ *πασαεῖς*.

Ἐπίσης ὁ στίχος 286 τοῦ αὐτοῦ στιχουργήματος:

καὶ τὰ ἄχεις, ὅλα σῶδωκεν ὀγιὰ φύλαξί σου,

διορθοῦνται διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἄρθρου *τῆ* πρὸ τοῦ οὐσιαστικοῦ *φύλαξι*.

Είναι φανερόν ὅτι τὰ σφάλματα ταῦτα, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα ἀνάλογα, δὲν δύνανται νὰ καταλογισθῶσιν εἰς βάρος τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ Φαλιέρος δὲν κάμνει κατάχρησιν τῆς συνιζήσεως, ἀποφεύγει δὲ καὶ τὴν χασμωδίαν, τῆς ὁποίας τὰ ὑπάρχοντα δείγματα ὀφείλονται μᾶλλον εἰς τὴν κακὴν παράδοσιν τοῦ κειμένου. Συνήθης εἶναι εἰς τὸν ποιητὴν μας ὁ διασκελισμός, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον» καὶ τὴν «Ρίμαν παρηγορητικὴν».

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὁμοιοκαταληξίαν δύνανται νὰ ἐπαναληφθῶσιν ὅσα ἐλέχθησαν περὶ τῆς στιχουργικῆς ἐν γένει τοῦ ποιητοῦ, δηλ. ὅτι ὁ Φαλιέρος, χωρὶς νὰ διακρίνηται ἐπὶ τελειότητι, ἀκολουθεῖ γενικῶς τοὺς ὀρθοὺς κανόνας τῆς ὁμοιοκαταληξίας καὶ ὅτι τὰ περισσότερα τῶν σφαλμάτων ὀφείλονται εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς, ὡς ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν ἀπαντῶντα εἰς τὸ ἐν χειρόγραφον, δὲν ἀπαντῶσιν εἰς τὸ ἕτερον τοῦ αὐτοῦ στιχουργήματος. Παρ' ὅλα ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποφύγη σφάλματά τινα ἢ νὰ χρησιμοποίησιν ἀνακριβεῖς καὶ ἀτελεῖς ὁμοιοκαταληξίας. Οὕτως, ἐνίοτε ἐπανέρχεται εἰς τὰς αὐτὰς ὁμοιοκαταληξίας, ἐπαναλαμβάνων τὰς ἰδίας λέξεις, εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ἄλλοτε ἐπαναλαμβάνει τὴν αὐτὴν ὁμοιοκαταληξίαν εἰς πλείονας συνεχομένους στίχους, ἄλλοτε ἢ ὁμοιοκαταληξία ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς λέξεως ἢ συνθέτων αὐτῆς κ.ο.κ.

* * *

Συνοψίζοντες τὰ περὶ τῆς καθ' ὅλου ποιητικῆς ἀξίας τοῦ Φαλιέρου, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ στιχουργὸς οὗτος, συστηματικῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν καλλιεργήσας τὴν ποίησιν, καίτοι δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξαρθῇ εἰς ὑψηλότερα στρώματα, εἶναι ἄξιος μνείας καὶ ἰδιαιτέρας μελέτης, διότι, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Βουτιερίδης, τὰ στιχουργήματα αὐτοῦ ἔχουσιν ἀξίαν «ὡς γλωσσικὰ μνημεῖα, καὶ ὡς ὑπενθυμίζοντα μὲ πολλοὺς στίχους τῶν δημοτικῶν τραγούδια ἢ ὡς μαρτυροῦντα προφανεῖς ἀναλογίας πρὸς ἄλλα σύγχρονά των ποιήματα»⁶⁴. Ἀκόμη, παρὰ τὴν πεζότητα τῶν περισσοτέρων στίχων του καὶ τὴν πτωχείαν τῶν ποιητικῶν του συλλήψεων, τὰ στιχουργήματα τοῦ Φαλιέρου, ἰδίᾳ δὲ τὰ ἐρωτικά, διακρίνει ἢ ἀπλότης καὶ ἢ εἰλικρίνεια τῆς ἐκφράσεως καὶ ποιά τις χάρις ἀφηγήσεως, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ λεπτότης καὶ εὐπρέπεια τοῦ ὕφους, ἀρεταὶ αὐταί, αἵτινες ἐσπᾶνίζον εἰς τὰ πλεῖστα ποιητικὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς του.

⁶⁴) Ἡ. Βουτιερίδου, ἐνθ. ἀν. Β', 71.

Β'. ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ

Εἰς τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν ἐτηρήθη τὸ σύστημα τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, προσετέθησαν δὲ διορθώσεις τινὲς εἰς τὴν στίξιν καὶ τὸ κείμενον, δι' ὧν, ὡς νομίζομεν, ἐπιτυγχάνεται ἡ εὐχερεστέρα κατανόησις αὐτοῦ. Βραχείας ἐπεξηγηματικὰς παρατηρήσεις προσθέτομεν εἰς τὸ τέλος ἑκάστου ποιήματος. Μετὰ τὰ κείμενα εὔρηται κοινὸν γλωσσάριον.

Καὶ τώρα ἴδου τὸ κείμενον τοῦ «Ἐρωτικοῦ Ἐνυπνίου».

1. ΕΡΩΤΙΚΟΝ ΕΝΥΠΝΙΟΝ

Ὡς ἤδη ἐλέχθη, τὸ «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον» τοῦ Φαλιέρου σφύζεται ἐν χειρογράφῳ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Νεαπόλεως (κῶδιξ III. B. 27), ἐξ οὗ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ John Schmitt ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος». Ὁ ἐκδότης προέβη εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν πολυαριθμῶν «σφαλμένων τονισμῶν καὶ τῆς χειρότερης ὀρθογραφίας τοῦ χειρογράφου», ὀφειλομένων εἰς τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν ἐπιπολαιότητα τοῦ προφανῶς ἀμαθηστάτου ἀντιγραφέως, ἐπήνευκε δὲ καὶ εὐαριθμούς ἄλλας διορθώσεις πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου.

Φίλε, τὸ σπλάχνος τὸ πολὺ, τὸ ἔχομε, μὲ βιάζει
 νὰ γράψω πρὸς ἐσὲν γραφή, πονετικὴ νὰ μοιάζῃ.
 Λοιπὸν ὁ πόνος τῆς καρδιάς καὶ τοῦ κορμιοῦ ἢ θλίψι
 καὶ τῶν χειρῶν ὁ τρομασμός, πὺ δὲν μπορεῖ νὰ λείψῃ,
 5 οὐδὲ μ' ἀφίνασι ποτὲ νὰ πιάσω τὸ κοντύλι,
 οὐδὲ ἢ πρόκα μ' ἄφρινε λόγῳ νὰ βγῆ ἐκ τὰ χεῖλη.
 Τώρα λοιπὸν ἀνάσανα κ' ἐπῆρα λίγο ἄερα
 ἀπὲ τὰ τόσα βάσανα, τὰ ἔχω νύχτα-μέρα,
 καὶ θέλω γράψῃ πρὸς ἐσὲν καὶ ὄνειρο ὅπου εἶδα,
 10 καὶ στέργω νὰ ᾖναι γιὰ καλὴ τῆς τύχης μου μερίδα.
 Ἐχοντα πάντα εἰς λογισμὸ μιὰν ἀπ' αὐτὴν τὴ χώρα,
 θωροῶ τὴν κ' ἤρθε εἰς ὕπνο μου πρὸς τὴν αὐγὴν τὴν ὥρα
 ἔσυρνε καὶ γιὰ συντροφιά ἓνα παιδί μικρούλι,
 ἴφορει φτερὰ χρυσόλαμπρα, ἦτον πολλὰ μορφούλι
 15 κ' εἶχε ἐμπρὸς ᾗς τὰ μάτια του μιὰ μεταξένια σκέπη,
 εἰς μιὸ θωροῶ κ' ἐβγάνει τὴ καὶ στέκει καὶ μὲ βλέπει.
 Βάστα ταρκασσοδόξαρο, σαῖττες πλουμισμένες,
 ὡς ἔδειξαν, μ' ἐφάνησαν νὰ ἦσαν αἱματωμένες,

Ἑπόμνημα:

N = χει/ων Ἐθν. Βιβλιοθήκης Νεαπόλεως. Σ = ἔκδοσις John Schmitt.
 1 λοιάζει N. 10 καλὸ N. 14 φορεῖ N. φορεῖ Σ. 17 βαστα N. βαστᾶ Σ.

- ὅλες ἐξ αἵματος καρδιᾶς μ' ἐφάνησαν ὅτ' ἦσαν
 20 καὶ μὲ σπουδῇ 'ς τὴν κλίνη μου οἱ δύο τους ἐκαθίσαν. F 122 r
 Γροικῶ τὸ σπλαχνικὸ παιδί, λέγει: «Κερά, κοιμᾶται
 αὐτὸς ὅπου 'ταν ἀφορμή, κ' ἐσένα δὲ θυμᾶται.
 Ὅρισε τί ἔν' τ' ὀρέγεται, 'τι πῆρα ἐξουσιά μου
 αὐτόν, πὸν μέλλει ν' ἀγρουπνᾶ πλεὰ παρὰ σέν, κυρά μου».
- 25 Κ' ἐκείνη λέγει: «Γέμισε τοῦ πόθου τὸ δοξάρι,
 κ' ἔβγαλε μιὰ φαρμακερὴ σαγίτια μὲ ξιφάρι».
- Σύντομα βλέπω τὸ παιδί καὶ τὸ δοξάρι πιάνει
 καὶ μιὰ σαγίτια δίσιομη ἐκ τὸ ταρκάσι ἐβγάνει.
 Λέγει πρὸς τὴν πολύπονη: «Ποῦ θέλεις νὰ τὸν δώσω;
 30 νὰ τόνε δώσω 'ς τὴν καρδιά καὶ νὰ τὸν θανατώσω;»
- Τότες, μοῦ φάνη, λέγει του: «Βάρ' τον εἰς ἄλλο τόπο,
 νὰ τυραγνᾶται 'ς ὅτα ζῆ μὲ πόνο καὶ μὲ κόπο».
- Κ' ἐγὼ τὸ ἰδεῖν ἐτρόμαξα κ' ἐδάκρυσεν τὸ φῶς μου,
 θωρῶντας τόσο φοβερὸ ὄνειρον, τό εἶχα ὀμπρός μου.
- 35 Μ' ἐφάνηκεν 'τι ἐξύπνησα κι ἀνάβλεψεν τὸ φῶς μου,
 κι ὁ Ἔρωτας ἐστέκετον μὲ τὸ δοξάρι ὀμπρός μου.
- Κι ἀπλώνω, πιάνω σύντομα ἐκείνη πού 'χα γνώρα
 καὶ χαιρετῶ: «Καλῶς ἦλθεν ἡ ξένη ἀπ' ἄλλη χώρα
 χίλια καλῶς ἀπέσωσε τὴν εἶχα πεθυμία.
- 40 Πέ με, κερά, τίς ἔναι αὐτὸς πῶχεις γιὰ συντροφία
 μὲ τὰ χρυσόλαμπρα φτερά, μὲ τ' ὄμορφο δοξάρι;»
- Λέγει με: «Αὐτὸς ἔν' ὁ Ἔρωτας, ὅπου 'χει τόση χάρι. F 122 v
 Αὐτὸς μᾶς ἔσμιξε τὰ δύο μὲ τὸ γλυκό του βλέμμα,
 καὶ μὲ τὸ τόξο πὸν ῥωτιᾶς, μᾶς ἔσφαξεν τὸ πνέμα».
- 45 Κ' ἐγὼ τ' ἀκούσει ἐστέναξα κ' ἐδάκρυσεν τὸ φῶς μου,
 ἐβλέποντας τὸν Ἔρωτα μὲ τὸ δοξάρι ὀμπρός μου.
- Δένω γουρογὸ τὰς χεῖράς μου, τρέχω καὶ προσκυνῶ τον,
 τρέμοντας καὶ δειλιάζοντας ὄλος, παρακαλῶ τον
 γιὰ νὰ μοῦ δώση χάριτα, θάρρος γιὰ νὰ κερδέσω
 50 τὸ πεθυμᾶ ἡ καρδίτσα μου καὶ ἡ ψυχὴ μου ἀπέσω.
- Κι αὐτὸς γελῶντας, λέγει με: «Στέκε, μὴ δειλιάζης,
 κι ἄντρεψε τὴν καρδίτσα σου καὶ μὴν ἀναστενάζης,
 κ' ἰδές, τὸ θέλεις ζήτηξε, ὅτ' εἶμαι ὠρισμένος
 ἀπὲ τὸν Πρῶτον Ἔρωτα σὲ σέν' ἀποσταλμένος
- 55 κ' ἔχω 'ξουσιάν, ὡς θὲς ἰδεῖ, νὰ κρένω τοὺς ποθοῦσι,
 αὐτοὺς ὀπῶχουν πεθυμιά, φλόγαν; καὶ δὲ μποροῦσι.

23 τὸ πῆρα Σ. 51 μηδὲν λιάζης Ν. μὴ δειλιάζης Σ.

- Κ' ἤξευρε, τὸ μελλόμενον ἐκ τῆν ἀρχῆν τοῦ ἀνθρώπου
οἱ Μοῖρες τὸ μοιραίνουσι νὰ γεννηθῆ με ζόπον.
Γιαῦτο κ' ἐσέν' ἡ Μοῖρά σου ὡς σὸγραψε καὶ μέλλει,
60 θέλεις τὴν πάρει, πίστεψε, 'ς τὸ πείσμα ποῦ δὲ θέλει».
Κ' ἐγὼ τοῦ λέγω: «Ἐρωτα, ἂν ἔν' σὰ λὲς καὶ μοιάζει,
τοῦ καθενὸς κι ἃ μέλλεται δὲν πρέπει νὰ κοπιᾶζῃ.
Λοιπόν, δὲν κάμνει χροιά τινὰς οὐδόλως ν' ἀγαπήσῃ,
ἀφῆτις ἔν' μελλόμενον ἡ Μοῖρα νὰ τὸ ποίση F 123^r
65 τοῦ καθενὸς κι ἃ μέλλεται πρέπει γιὰ ν' ἀνιμένη
'ς ὅτα νὰ ἔλθῃ ὁ καιρὸς, τὸ πεθυμᾶ νὰ γένη».
«—Αὐτεῖν' ἡ κόρη ἤρθε ψὲς 'ς τὴν Ἐρωτοκρατία
κ' ἤυρε τὸν Πρωῖτον Ἐρωτα μ' ὄλην τὴν συντροφία
καὶ κλαίει καὶ θρηνοβολεῖ, ἀρχίζει καὶ δηγᾶται,
70 καὶ πρὸς τὸν Πρωῖτον Ἐρωτα πολλὰ παρεπονᾶται.
Κι ἀρχίζει, λέγει:—Ἐρωτα, ἀπὸ χρονῶν δεκάξι
ἐγράφηκα γιὰ δούλη σου κ' ἐγὼ κατὰ τὴν τάξι,
κ' ἔβαλα εἰς μῖον τὸν πόθο μου εἰς νεόν, ὅπου μ' ἐφάνη
πολλὰ καλὸς καὶ μετὰ μὲ νὰ ζήσῃ, ν' ἀποθάνῃ.
75 Κι αὐτὸς ἐμένα ἀγάπησε στεριά κ' ἐμπιστευμένα
κ' εἶχα κ' ἐγὼ τὸ θάρρος μου γιὰ νὰ χαρῆ μ' ἐμένα.
Τώρα, τὸ πῶς μ' ἐγίνηκε κ' ἔβαλε σ' ἄλλον πόθο;
κι ἂν ἔν' κ' ἐσὺ τὸ θέλησες, πὲς με το νὰ τὸ γνώθῃ,
νὰ μὴ πικραίνω τὸ κορμὶ καὶ τὴν καρδιά νὰ φλέγω,
80 καὶ μὲ τὴν παραπόμεσι τὴν τύχη μου νὰ κλαίγω.—
Τότες ἀρχίζει ὁ φοβερός ὁ Πρωῖτος τῶν Ἐρώτων,
καὶ λέγει:—Κόρη, θάρρῃσε 'ς αὐτὸν κι ἄφες τὸν πρωῖτον
στερέωσε τὴν ὄρεξιν 'ς τοῦτον ποῦ λέγεις τώρα,
καλὰ κι ἃ λείπεται ἀπ' ἐδῶ κ' ἔναι σὲ ξένη χώρα
85 γιὰτὶ ὅταν ἐγεννήθηκες ἤρθε 'ς ἐμέν' ἡ Μοῖρα,
γελῶντας καὶ χαιράμενη κ' ἐκτύπησε 'ς τὴ θύρα F 123^v
λέγει με:—Ἐγεννήθηκε μιὰ νεὰ τὴν ὥραν τούτη,
κ' εἰς τ' ὄνομα τοῦ ὀδρινὸς ἄμε καὶ γράψε μού τη.—
Κ' εἶπε μου κι ἄλλα περισσὰ ἡ Μοῖρά σου γιὰ σένα,
90 κ' εἰς τὸν τροχὸν τῆς Ἐρωτιᾶς δλα τὰ 'χω γραμμένα.
Γιαῦτο ἐγὼ κ' ἡ Μοῖρά σου, ἐγὼ κι αὐτὸς ὑστέρου,
μέλλει σου εἰς πλοῦτη καὶ τιμὴ οἱ τρεῖς μας νὰ σὲ φέρου.
Καὶ νὰ τὸ ξεύρης καθαρά: 'ς ἄλλον νὰ μὴ ἀθιβάνης

57 ἤξευρε Σ. 59 ὅσο γράφει Σ. 60 τὸ Σ. 61 ποῦ Σ. 'ς ἄλλες Σ. 77 ἔβαλες Σ.
83 στερέωσεν Σ. 86 ἐκτύπησε Ν. καὶ χτύπησε Σ.

- γιατι σὲ μέλλει μετ' αὐτὸν νὰ ζήσης, ν' ἀποθάνης.
 95 Τ' ἄκουσα κ' εἶδα, εἰπά σου, καὶ θώρειε τὸ γιατρό σου,
 κ' ἰδὲς τὸ γληγορότερο νὰ γιάνης τὸ κακό σου
 γιατί καιρός, ὅπ' ἀπερνᾷ οὐδὲ γυρίζει πλέο,
 καὶ τό 'χεις χρεία γύρευσε, κι ἄλλο οὐδὲ σοῦ λέω.
 Κ' ἔχετε γειά, ἀφήνω σας, κι ὁ κάθε εἰς ἅς γνώθῃ,
 100 γυρεύσετε τῆς Ἐρωτιᾶς ἅμα τὸ σᾶς ἐδόθη».
 Κ' ἐγὼ τ' ἀκούσει, φίλε μου, ἐχάρην ἡ ψυχὴ μου
 εἰς μὶν ἐσίμωσα κοντὰ 'ς τὴν πολυπόθητή μου,
 κι ἄπλωσα τὸ χεράκι μου 'ς τ' ὄριο τῆς τὸ τραχήλι,
 κ' ἐσίμωσα τὰ χεῖλη μου πρὸς τὰ δικά τῆς χεῖλη.
 105 Τότες ἤκουον ἔχτυπο κ' ἔκρουγεν εἰς τὴ θύρα,
 λέγω: «Τίς ἔναι;». Λέγει με: «Ἄνοιξε, ἐγὼ 'μαι ἡ Μοῖρα».
 Τότες ἡ κόρη λέγει μου: «Δράμε νὰ τῆς ἀνοίξης,
 κι ἂν ἦσουν φρόνιμος ποτέ, τώρα τὸ θέλεις δείξεις».
 Τρέχω μὲ τὸ ποκάμισο κι ἀνοίγω τῆς καὶ μπαίνει F 124 r
 110 κι ἀπὲ τὰ κάλλη τά 'μορφα μ' ἐφάνη 'τι λαμπαίνει.
 «Χίλια καλῶς ἀπέσωσε, χίλια καλῶς τὴν εἶδα,
 τὴ σπλαχνικώτατη κερά καὶ Μοῖρά μου ἐλπίδα».
 «Ζωή, χαρὰ καὶ 'γειὰν πολλὴ νὰ 'χετε», λέγ' ἡ Μοῖρα,
 καὶ μὲ τὸ βλέμμα τὸ γλυκὺ τοὺς δύο μας ἐσυντήρα.
 115 Βάνω θρονὶν καὶ λέγω τῆς: «Ἔλα, κερά, νὰ ζήσης,
 θωρῶ σε 'τι ἤλθες μὲ σπουδὴ, κάτσε νὰ ξατονήσης».
 Τότες ἔκραξε ἀλέκτορας κ' ἐμένα ξύπνησέ με,
 καὶ τ' ὄνειρο ὀπὸβλεπα ἐπῆγε κι ἄφηκέ με.
 Καὶ πάλι λέγω: «Ἄς κοιμηθῶ μὲ τούτην τὴν ὀλπίδα,
 120 μῆνα γυρίσῃ τ' ὄνειρο· τέτοιο καλὸ δὲν εἶδα».
 Γυρίζω δῶ, γυρίζω κεῖ, τὴ Μοῖρα δὲν ἠύρισκω,
 οὐδὲ τὴν νεὰν ποὺ κράτουνα· ὄχου! καὶ πόσα πλήσκω!
 Ὁ πετεινὸς μου τό 'φταισε· ἂ δὲ μ' εἶχε ξυπνήσει,
 ὀλοτελὶς ἡ Μοῖρά μου μου τό ἠθελε 'ξοφλήσει.
 125 Ἄς κάμνη ὁ νιὸς ὅπ' ἀγαπᾷ 'ς ἐκεῖνο τὸ γυρεύει,
 'ς τὸν κόσμον ὅπου περπατεῖ μὲ τί τρόπον ὀδεύει,
 γιατί ἔν' πολλὰ χρειαζόμενο 'ς τοὺς νιοὺς γιὰ νὰ κατέχουν,
 ὀποὺ ποθοῦν 'ς τὸν Ἐρωτα, τὸ πῶς νὰ τὸν ξετρέχουν.
 Λοιπὸν τὸ ῥῆγα τὸ φρικτὸν Ἐρωτα νὰ τιμοῦμε,
 130 κι ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σᾶς πῶ 'ς τὴ δῖμα ποὺ δηγοῦμαι.

98 γύρευσε Σ. 100 γυρεύσετε Σ. 105 ἔχτυπο Σ. 108 δείξει Ν. - Σ. 110 ἐφάνηκε 'τι
 λάμπει Ν. - Σ. 113 γιὰν πολλήν Ν. 120 μὴ νὰ Σ. 125 ἂν Σ. 126 στὸν γκόσμον Ν.
 127 ἐμπολλά Ν. 129 φρικτὸν Σ.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ *

1.—*Φίλε*. Ὁ Φαλιέρος ἀπευθύνει τὸ στιχοῦργημα τοῦτο — ὡς καὶ τὰ ἄλλα αὐτοῦ στιχοῦργήματα—πρὸς φανταστικὸν φίλον, εἰς τὸν ὁποῖον περιγράφει τὰ τοῦ ἐνυπνίου. Ὅι τελευταῖοι ὁμῶς στίχοι τοῦ στιχοῦργήματος μᾶς πείθουσιν ὅτι πρόκειται μόνον περὶ ποιητικοῦ εὐρήματος, συνήθους καὶ εἰς ἄλλους συγχρόνους ποιητὰς.

3.—Ὁ ποιητὴς ὁμιλεῖ περὶ τῶν δεινῶν καὶ τῶν πόνων τῆς ζωῆς, παρατηρῶν ὅτι εἶναι κατεπτοημένος «ἀπὸ τὰ βάσανα, τὰ ἔχει νύχτα-μέρα», καὶ τὰ ὁποῖα δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἡρεμήσῃ ἐπ' ὀλίγον, οὐδὲ νὰ γράψῃ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα στίχους. Κατὰ τρόπον ἀνάλογον, τὰς πικρίας τοῦ κόσμου, ὡς αἰτίαν ἠθικῆς κοπώσεως, ἀναφέρουν ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν στιχοῦργημάτων των καὶ ἄλλοι ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ὡς ὁ Πικατόρος ἐν τῇ «Ρίμα θρηνητικῇ» (στίχ. 1-2)

*ὡς πρικαμμένος μὲ γολήν, διατὶ πολλὰ ἐγρύπνου,
ἔθηκα ν' ἀποκοιμηθῶ, νὰ πάρω ἀέραν ὕπνου,*

καὶ ὁ Μπεργαδῆς ἐν τῷ «Ἀποκόπῳ» (στ. 1-2)

*ὡς ἀπὸ κόπου νύσταξα κ' ὕπνος μ' ἐπεριχύθη,
ἐκούμπησε 'ς τὴν κλίνη μου, ὀλίγον ἐκοιμήθη, κ.ἄ.*

7.—*ἐπῆρα λίγο ἀέρα*. Ἡ λέξις ἀέρας ἔχει ἐνταῦθα τὴν σημασίαν τῆς ἀναπαύσεως. Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ Φαλιέρος μεταχειρίζεται τὴν λέξιν μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν, ὡς ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ καὶ ὄνειρῳ» (στίχ. 370): *κ' ἔπαρ' κ' ἐσὺ ξεφάντωσι ὁ καὶ πολὺν ἀέρα*. Βλ. ἐπίσης καὶ ἄλλα κρητικὰ κείμενα, ὡς «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» (στίχ. 769): *ἀπῆτις ἀνεθράφηκες, ἐπῆρα σὰν ἀέρα*, τὸ ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει ἀναφερόμενον δίστιχόν ἐκ τῆς «Ρίμας θρηνητικῆς» τοῦ Πικατόρου κλπ.

9.—*ὄνειρο*. Περὶ τῆς ὄνειρογραφίας ὡς λογοτεχνικοῦ εἶδους πβλ. τὰ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ σημειωθέντα. Πλουσία εἰς συμπεράσματα θὰ ἦτο ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν σχετικῶν ἔργων καὶ ἡ ἀντιπαραβολὴ αὐτῶν πρὸς τὴν «Θεῖαν Κωμωδίαν» τοῦ Δάντου. Ἐν τῷ παρόντι στίχῳ ἡ κατανόησις τοῦ κειμένου θὰ καθίστατο ἴσως εὐχερεστέρα διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ *καὶ ὄνειρο* διὰ τοῦ *τὸ ὄνειρο*.

13.—*ἐνα παιδί μικρούλι*. Εἶναι ὁ Ἔρωσ, τὸν ὁποῖον ὁ Φαλιέρος περιγράφει ὡς μικρὸ παιδί, πολλὰ μορφούλι, φέρον ταρκασσοδόξαρο καὶ σαῖτες, μὲ τὰς ὁποίας τοξεύει τοὺς ὑποψηφίους νὰ ἐρωτευθῶσι. Κατωτέρω, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα καὶ ἄλλων στιχοῦργῶν, ὁ Φαλιέρος ὁμιλεῖ οὐχὶ περὶ ἑνός, ἀλλὰ περὶ πολλῶν Ἐρώτων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς εἶναι ὁ ἀρχηγός, «ὁ Πρῶτος τῶν Ἐρώτων».

14-17.—*φόρεϊ, βάστα*. Πρόκειται περὶ παρατατικῶν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν συμφραζομένων, καὶ οὐχὶ περὶ ἐνεστώτων, ὡς ἐνόμισεν ὁ Σμίττ, ὅστις γράφει «*φορεῖ, βαστᾶ*».

15.—*μεταξὲ δένια σκέπη*. Ἡ παράστασις αὐτὴ τοῦ Ἔρωτος, φέροντος καλύπτραν, εἶναι μᾶλλον πρωτότυπος διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ὀφείλεται εἰς δυτικὴν ἴσως ἐπίδρασιν, δεδομένου ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὁ Ἔρωσ οὐδέποτε φέρεται μὲ κεκαλυμμένον πρόσωπον.

17.—*ταρκασσοδόξαρο*. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Σμίττ, ἡ λέξις προέρχεται ἐκ

* Οἱ ἀριθμοὶ τῶν σημειώσεων ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς στίχους τοῦ κειμένου.

τῆς ἰταλικῆς λέξεως *turcasso* = ταρκάσσι, καὶ σημαίνει φαρέτρα. Ἐπομένως ταρκασσοδόξαρο εἶναι ἡ φαρέτρα καὶ τὸ τόξον ὁμοῦ. Βλ. J. Schmitt, ἔνθ. ἀν., 303.

20.—*ἐκαθίσαν*. Ἐντὶ *ἐκάθισαν* ἢ μετάθεσις τοῦ τόνου εἰς τὸν ἀδρι-στον εἶναι φαινόμενον συνηθέστατον εἰς τὰ δημώδη κείμενα, ὀφείλεται δὲ εἰς λόγους μετρικῆς.

23.—*πῆρα ἔξουσιά μου*. Πβλ. παράλληλον φράσιν κατωτέρω στ. 55 κ' *ἔχω ἔξουσιάν*.

29.—*ποῦ θέλεις νὰ τοῦ δώσω*. Ἐνταῦθα νὰ τὸν πλήξω, νὰ τὸν πληγώσω. Πβλ. καὶ κατωτέρω στ. 30: *νὰ τὸνε δώσω ἔς τὴν καρδιά καὶ νὰ τὸν θανατώσω*. Παράλληλος ἡ φράσις τοῦ στ. 31: *βάρ' τον εἰς ἄλλο τόπο*.

33.—*ἐδάκρυσεν τὸ φῶς μου*. Τὴν λέξιν *φῶς* μὲ τὴν σημασίαν: ὀφθαλμοί, ὁ Φαλιέρος χρησιμοποιεῖ πολλάκις μεταχειρίζεται ἐπίσης τοὺς δύο τύπους τοῦ ρήματος *δακρῶ* καὶ *δακρῶνω* (ἀναδακρῶνω). Οὕτω κατωτέρω στ. 45: κ' *ἐδάκρυσεν τὸ φῶς μου*. Πβλ. καὶ «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον», στ. 220: *ἐκ τὴν χαρὰν ἐκίνησεν τὸ φῶς μου νὰ δακρῶνῃ*, στ. 467: κ' *ἐγὼ ὁ πτωχὸς ἐστίαξα κ' ἐδάκρυσεν τὸ φῶς μου*, ἐπίσης «Ἐρωτικὸν ἐνύπνιον», στ. 35, «Ἱστορία καὶ ὄνειρον», στ. 259.

33-36. Τὸ δίστιχον 33-34 ἐπαναλαμβάνεται σχεδὸν αὐτολεξεὶ κατωτέρω, στ. 45-46. Τὰ δύο κατὰ σειρὰν δίστιχα 33-34 καὶ 35-36 ὁμοιοκαταληκτοῦν διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων, ἦτοι *φῶς μου* — *ὄμπρός μου*. Ἡ αὐτὴ ὁμοιοκαταληξία ἐπαναλαμβάνεται κατωτέρω εἰς τοὺς στ. 45-46. Συχνὴ παρὰ τῷ Φαλιέρῳ ἡ χρῆσις τοῦ ἴτι (= ὄτι).

39.—*χίλια καλῶς ἀπέσωσε*. Τὸν αὐτὸν χαιρετισμὸν — συνήθη καὶ εἰς ἄλλα στιχουργήματα τῆς ἐποχῆς—ἐπαναλαμβάνει ὁ Φαλιέρος καὶ κατωτέρω στ. 111: *χίλια καλῶς ἀπέσωσεν, χίλια καλῶς τὴν εἶδα*, ὡς καὶ εἰς τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον», στ. 32: *χίλια καλῶς ἀπέσωσε τὸ παρηγόρημά μου*, στ. 38: *χίλια καλῶς ἀπέσωσεν ἡ ἀναζητημένη*.

54.—*Πρῶτος Ἐρωτας*. Ὡς ἀνεφέρομεν, ὁ Φαλιέρος παραδέχεται τὴν ὑπαρξίν πολλῶν ἐρώτων μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πρῶτον Ἐρωτα· βλ. στ. 68: κ' *ἦρε τὸν Πρῶτον Ἐρωτα μ' ὄλην τὴν συντροφίαν*. Εἰς τὸν «Βέλθανδρον καὶ Χρυσάντζαν» ὁ Πρῶτος Ἐρωτας ὀνομάζεται *Βασιλεὺς τῶν Ἐρώτων* καὶ ἀναλόγους ὀνομασίας ἔχει εἰς ἄλλα στιχουργήματα. Περὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Πρῶτου Ἐρωτα βλ. στ. 129.

57.—κ' *ἦξεῦρε*. Εἶναι πρόδηλον ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ γ' ἐνικ. προσ. τοῦ παρατατικοῦ, ἀλλὰ περὶ προστακτικῆς ὅθεν γραπτέον *ἦξεῦρε* (=ξεῦρε) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῦ Σμίττι υἱοθετουμένης γραφῆς *ἦξευρε*.

58.—*οἱ Μοῖραι τὸ μοιραίνουσι*. Ἡ αὐτὴ δοξασία, ὅτι αἱ Μοῖραι μοιραίνουσι, δηλ. καθορίζουσι τὸ μέλλον τῶν ἀνθρώπων, ἀπαντᾷ συνηθέστατα καὶ παρ' ἄλλοις συγχρόνοις ποιηταῖς, ὡς παρὰ τῷ Κορνάρῳ, «Ἐρωτόκριτος» Α', στ. 9-10:

*μ' ὄλες τὲς χάρες, π' οὐρανὸς καὶ τ' ἄστρον ἐγεννήσαν,
μ' ὄλες τὸ ἐμοιράνασι, μ' ὄλες τὸ ἐστολίσαν.*

Ἀνάγεται δ' αὕτη εἰς χρόνους παλαιωτάτους, ὡς λέγει καὶ ὁ Πολίτης (Μελέτη περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, Ἀθήναι, 1871, σελ. 215-216): «Ἡ δοξασία ὅτι αἱ Μοῖραι κατὰ τὴν γέννησιν ἐκάστου ὀρίζουσι τὸ μέλλον του, ὑπῆρχε καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐπομένου χωρίου τοῦ Ἀπολλοδώρου:

«Τοῦ Μελιάγρου ὄντιος ἡμερῶν ἐπιὰ παραγενομένας τὰς Μοίρας φασὶν εἰπεῖν τότε τελευτήσῃν Μελέαγρον, ὅταν ὁ καιόμενος ἐπὶ τῆς ἐσχάρας δαλὸς κατακαῆ. Τοῦτο ἀκούσασα τὸν δαλὸν ἀνείλετο Ἀλθαία καὶ κατέθετο εἰς λάρνακα». Βλ. καὶ κεφάλαιον 1, σημ. 34.

61.— σ ἄ λ έ ς. Εἶναι, νομίζω, ἡ ὀρθὴ γραφὴ ἀντὶ σ' ἄλλες, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ὁ Σμίττ. Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ Φαλιέρος μεταχειρίζεται τὴν αὐτὴν ἔκφρασιν βλ. π.χ. «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον» (στ. 144): διατί, σ ἄ λ έ ς, δέν φθαῖτε.

62.— Ὁ στίχος ἐπαναλαμβάνεται σχεδὸν αὐτολεξεῖ κατωτέρω, στ. 65.

67.— Ἐ ρ ω τ ο κ ρ α τ ί α. Εἶναι τὸ κάστρον τῆς ἀγάπης ἄλλων στιχοῦργῶν. Πβλ. καὶ «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον», στ. 1: τῶν φαιμελίτων ἀδελφοὶ τῆς Ἐρωτοκρατίας. Περὶ τῶν Ἐρωτοκάστρον, βλ. Σ. Χι λ ι α δ ἄ κ η, ἔνθ. ἀν.

72.— Πβλ. ἀνάλογον στίχον εἰς «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον», στ. 365: ὡς ἀνθρώπος καὶ ὡσπερ γλυκεία δούλη τοῦ πόθου ὁπού 'μαι.

75.— σ τ ε ρ ι ἄ κ' ἐ μ π ι σ τ ι ε μ ἔ ν α. Φράσις συνήθης παρὰ τῷ Φαλιέρῳ· πβλ. «Ἱστορία καὶ ὄνειρον», στ. 463: ἴσα κ' ἐμπιστεμένα, στ. 552: ὀρθὸν κ' ἐμπιστεμένον, στ. 275: στεριὸ κ' ἐμπιστεμένο. Ἡ φράσις ἀπαντᾷ πολλάκις καὶ εἰς ἄλλα κρητικὰ κείμενα, βλ. «Θυσίαν τοῦ Ἀβραάμ», στ. 3: ἴσε κ' ἐμπιστεμένε.

76.— ε ἰ χ α τ ὸ θ ἄ ρ ρ ο ς, δηλ. ἔτρεφα τὴν ἐλπίδα.

81.— ὁ φοβερός ὁ πρῶτος τῶν ἐρώτων. Ὁ Φαλιέρος ἀποκαλεῖ τὸν βασιλέα τῶν Ἐρώτων φοβερόν, κατωτέρω δέ, εἰς τὸν στ. 129, καὶ φρικτόν. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν ὅμως οὐδέποτε ὁ Ἔρως παρίσταται ὡς τρομερὸς καὶ φρικτός, διὰ τοῦτο, νομίζω, ὅτι ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς μὲ τὰ ἐπίθετα ταῦτα θέλει μᾶλλον νὰ δείξῃ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ἐρωτος (δηλ. κραταιός, παντοδύναμος) καὶ οὐχὶ τὸν φοβερόν αὐτοῦ χαρακτήρα. Περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἐρωτος γίνεται λόγος καὶ εἰς ἄλλα σύγχρονα στιχοῦργήματα.

90.— τ ρ ο χ ὸ ς τ ῆ ς Ἐ ρ ω τ ι ἄ ς. Κατὰ τὸν τροχὸν τῆς Μοίρας, ἀντὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐρωτος, τὸ ὅποιον ἀναφέρουν ἄλλοι ποιηταί.

92.— ἐ γ ὼ (δηλ. ὁ Ἔρως) κ' ἡ Μοῖρά σου. Ἀνάλογος εἰκὼν καὶ ἐν τῇ «Ἱστορία καὶ ὄνειρω», στ. 215-216: ἀγάλλου κ' ἔχεις τοὺς βοηθοὺς ὀμπρὸς εἰς τὴν κνρά σου—τὸν πόθο σου, τὴν τύχη σου καὶ τὴν ἀπλότητά σου.

103-104.— Ἀνάλογος εἰκὼν ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ «Ἱστορία καὶ ὄνειρω», στ. 449-450: καὶ μὲ τὸ ναί, μὲ τ' ὄχι της, μὲ τ' ἄσπρο της. τραχήλι — ἐδάκασα κ' ἐφίλησα τὰ νόστιμά της χεῖλη, καὶ στ. 469 - 470: φιλῶντά τὰ ματάκια της καὶ τὰ ἴμνοσιά της χεῖλη—ἐπέφτασιν τὰ δάκρυα μου 'ς τ' ὠριό της τὸ τραχήλι.

107-108.— Τὸ χειρόγραφον γράφει: τότες ἡ κόρη λέγει μου: «Δράμε νὰ τῆς ἀνοιξῆς—κι ἂν ἦσουν φρόνιμος ποτὲ τῶρα τὸ θέλεις δείξει», ὁ δὲ Σμίττ διετήρησε τὴν γραφὴν ταύτην. Εἶναι ὅμως φανερόν ὅτι ἡ ὁμοιοκαταληξία χωλαίνει. Πρὸς ἀποκατάστασιν ταύτης ἀρκεῖ τὸν τύπον θέλεις δείξει νὰ διορθώσωμεν εἰς θέλεις δείξεις. Ἀνάλογον διόρθωσιν υἱοθετήσαμεν καὶ εἰς τὴν «Ρίμαν παρηγορητικὴν» στ. 253-254. Ὁ στ. 108 ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξεῖ καὶ εἰς τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὄνειρον», στ. 380: κι ἂν ἦτο φρόνιμος ποτὲ ἐδὰ τὸ θέλει δείξει. Τὸν στίχον τοῦτον ὁ Σμίττ σχετίζει πρὸς τὸν στίχον τοῦ Δάντου, Inf. II, 9: qui si parrà la tua nobilitate (J. Schmitt, ἔνθ. ἀν, σελ. 307).

109-110.— Τὸ δίστιχον ἔχει ὡς ἐξῆς ἐν τῷ χει/φω καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σμίττ:

τρέχω μὲ τὸ ποκάμισο κι ἀνοίγω της καὶ μπαίνει
κι ἀπὲ τὰ κάλλη τὰ ἴμορφα μ' ἐφάνηκε 'τι λάμπει

Πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ὁμοιοκαταληξίας, ἀντικατεστήσαμεν τὸ δεύτερον ἡμι-

στίχιοι τοῦ στ. 110 ὡς ἐξῆς: *μ' ἐφάνη 'τι λαμπαίνει*. Τὸν τύπον ἀναλαμπαίνω ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὸν Γύπαριν. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ διορθώσωμεν, ἀντικαθιστῶντες τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον τοῦ στ. 109 ὡς ἐξῆς: *ἀνοίγω της γὰ νὰ 'μπη*.

116.—*ξ α τ ο ν ἰ σ η ς*, πβλ. Σ. Ξ α ν θ ο υ δ ἰ δ ο υ, «Ἐρωτόκριτον» εἰς λέξιν *ἀ τ ο ν ἰ ἄ ρ ω*.

117.—Ἡ παρεμβολὴ τοῦ ἀλέκτορος ἀφυπνίζει τὸν κοιμώμενον ποιητὴν καὶ διαλύει τὸ γλυκὺ ὄνειρόν του. Ἀνάλογον εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς «Ἱστορίας καὶ ὀνείρου», ὅπου τὸν πετεινὸν ἀντικαθιστᾷ ὁ ψύλλος! (πβλ. στ. 751 ἐπ.).

118.—*ἐ π ἦ γ ε κ ι ἀ φ ἦ κ έ μ ε*. Τὸ ἐπῆγε ἐνταῦθα εἶναι συνώνυμον τοῦ διαβαίνω, περνῶ, ἀπομακρύνομαι.

120.—*μ ἦ ν α*. Προετίμησα τὴν γραφὴν ταύτην, ἀντὶ τοῦ *μὴ νά*, ὡς ἐξέδωκεν ὁ Σμίττ.

125.—*ἄ ς κ ἄ μ ν η ὁ ν ι ὀ ς κ λ*. Εἶναι τὸ συμπέρασμα τοῦ ὅλου στιχοῦργήματος, τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται πρὸς πάντα κατεχόμενον ὑπὸ τοῦ Ἐρωτος. Ὁ στίχος οὗτος ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ποίημα τοῦ Φαλιέρου δὲν ἔχει προσωπικὸν χαρακτήρα, ὡς ἡ ἀρχικὴ προσφώνησις ἄγει νὰ νομίσωμεν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΖΩΡΑΣ